

НОВА ИСКРА

БИБЛИОТЕКА
ГРАДА БЕОГРАДА

☞ пролећа

— МИЛОШ П. ЂИРКОВИЋ —

(3)

У овом мирном и тешком тренутку, док су се њене лепе очи пуниле горким сузама, клоннуше друга врата, којима се прелазило у воћњак њихових суседа. Цала се трже и погледа на ту страну. Срце јој је дрхтало и тамо и амо, у великом страху, између наде и бојазни пред тајанственошћу.

Не чекајући дуго, она брзо пређе преко мокре диванане и заустави се на ниским степеницама. Поглед јој застаде у правцу, од куда се шум чуо.

Тамо пред њом стајала је ниска, погурена прилика неке старе жене: њихова сусетка Марта. Мала, стара жена ситнога лика са крупним борама око слепоочница и шиљатом, у напред јако истакнутом брадом. Знала је Цала своју добру даду, како је иначе звала, на чијим је рукама одрасла и која је са њиховом кућом делила и добро и зло, и радост и жалост.

И срце јој по готову стаде, а поглед као да се прикова. И тешким језиком старица једва рече: „Јеси ли ти, кћери? Јеси ли ти?“

„О дадо!... Јеси ли ти, дадо? Зар да ме тако опет видиш? Ах Боже, Боже велики!“...

„Почекај, кћери!... Полако, полако!... Стара сам и не видим добро“...

„Ах, дадо моја!... Ја, ја, шта ћу...“
„Оди овамо кћери, оди!... Тако... Ах, дете... јест, јест... дај га овамо... Још није слаба рука моја. Тако, тако!...“

Марија Ђуровића - Марковићка, српска добротворка

„Дадо, дадо, шта ћу ја овде... тако сама... кад је све мртво и пусто...“

„Ћути, ћути кћери!... Не вређај Господа нашег... Његова воља!... Уморна си, је ли? Јест, јест, далек је и тежак пут био... Ајде напред! Тако; отвори врата!... Много ти шта имам рећи.“

Оне уђоше унутра. У соби стајаше све као и некада. Као да је живот пре краткога времена престао и онај који је отишао као да ће се скоро вратити. То ублажи у неколико онај јад што га она осети први пут прекорачивши преко прага. У углу стајала је славска икона. Још се белео танки убрус пред њом, још је мирисала кита сасушенога босиљка...

И давно сакупљени бол и јад и невоља обузеше и душу и срце. И Цала осети у себи силну жељу да покајнички клекне пред великим и силним Богом, да јој се и душа и она сва претвори у једно једино велико и снажно кајање и понизно и ронко зајуди за новом везом живота и будућности после толико јада и плача... И клечећи пред старом потамнелом иконом, њена се душа гу-

била у једном снажном узвику према Богу, великом и сиљном Богу, који царство земаљско у искушењу држи, који исто тако јад и болест, невољу и смрт шаље и коме се немоћна душа људска у данима своје слабости и своје немоћи покајнички обраћа за помоћ и опроштај, јер моћ и сила су његове и само његове...

А стара Марта гледаше час у матер што тако понизно клечи пред иконом Светитеља, час у дете што је у њу гледало својим малим очима. И ту виде сав јад и невољу несрећне девојке. Она подиже стару и мршаву руку и викну са пуно гнева и тешке клетве: „Проклет да је! Проклет да је!“

„Ти си ми љута, дадо моја?“ Цала погледа у старицу својим тужним, исплаканим очима.

„Ја?“ узвикну она гласно: „Јест, љута сам, кћери, отров бих просула сада. Али не на тебе, кћери моја! Ти си моје старо добро дете... На њега, на оног несрећника љута сам... Све, све је он упропастио и у јад и невољу отерао“...

И стара жена отпоче сувом и мршавом руком прелазити преко Цалине влажне косе. А њу подилазаше при додиру ове старе руке нешто тако слатко, топло и мило, те јој дође поново да вајеца, али не од бола и јада, већ од оног непојмљивог задовољства које обузима душу напуштеног и одбаченог, кад му се рука људска онет смилује.

„Опет ћеш ти с нама!... Остаћеш овде, на како Бог с нама, тако ће и с тобом... Добар је он и смиловаће се детету своме. Куда би по свету, од недрага до немила? Зар свако да уста испира тобом и прегази кад је њему воља?... А овде... овде ће ти бити као код покојне Јелке: нико се не сме тебе дотаћи. Слушаћемо те и ја и Мика и сви наши...“

И Цала осећаше како њене речи падају као благи мелем на рањено срце; како се са душе одваја нешто меко и благо и слатко купа у благим речима старе жене; како не могаше ни речи рећи, већ пусти сузама на вољу, да оне место ње говоре. Али постепено њено дисање беше мирније, а сузе лакше. Она се осећаше као човек који, збацивши терет са својих леђа, седа на камен да се на њему одмори.

„Ево овде видиш!“ рече Марта и руком показа на широк кревет застрвен вуненим шареницама: „ту на том кревету свршила је јадница! Бог нека јој души опрости и подари царство небеско... Анђелска душа наша! Трпела је много, јадница, али клетва не сиће с њених усана... Венула је тако из дана у дан; ни сама није знала, шта јој је. Упитам је покадишто, а она ме тужно погледа: „Ех, моја Марта, зар је то лако рећи! Шта боли?! Све боли: и срце и душа и мозак и цела снага!... Али шта ћеш: судбина је моја таква, на нека буде њено.“

Цала се погледом уни у прости кревет и њој се учини као да на њему и сада види испивено лице своје матере, потамнело и пожутело, са великим тужним и угашеним очима, с болом и јадам и на души и у целој снази. Она подиже поглед и загледа се кроз прозор у башту.

„Венула је, јадница, венула, па — и свршила. На мојим рукама, у моме наручју... И онда, последњи пут, она тужно погледа у врата. „Нема моје Цале! Јадница, шта ли ће бити од ње?... Ти Боже управи њоме!...“ А после окрете се мени: „Погренила је, вели, Марта! Ако јој је тешко, зашто није дошла матери својој... За нас двоје хлеба би увек било... Где је мајка још своје дете оставила?... Хај, хај, кћери моја! Нека ти је од мене просто амин и до века!“... Издахнула је као да је и заспала; као дете какво, мирно, лагано и тихо...“

Старица спусти детенце, које беше заспало, на постељу:

„Тако је, кћери моја! На свету има ствари које се могу сломити или савити. С њима је на послетку лако изићи на крај. Али шта ћемо са оним што се нити ломити се даје савити? Као нешто велико и страшно ово стоји пред тобом и ти га не можеш савладати, још мање уништити; рука задрхће, а цела се снага осећа слаба и нејака. Шта да радиш? Поклони му се и реци: „Нека буде твоје! Можеш ме пустити и да умрем и да живим; можеш ми узети све најмилије или не; можеш и мене и мозак помести да се изгубе са праве стазе; како год хоћеш: али све бива у име Господње! Реч је његова велика и сиљна, кћери моја.“

Доброта његова мора свуда да победи, или пре или после. Ето тако је и с тобом и са оним несрећником. Пашће он пред тобом. Још и тражити светлости од тебе.“

На пољу се беше у велико разданило. Сунце је стајало високо и његова слаба светлост ипак је доспевала да влажну земљу загреје, да јој даде светлости и топлоте.

И кад Цала беше спремна да на своме огњишту поново рад отпочне, тада приђе Марта ближе и рече:

„Чула си све, кћери!... Па не заборави даде своје... Оди ближе к мени и погледај. Ти мораш да увидиш, да дада уме и хоће да ти помогне... Све што год устреба. Још није све пропало, још је младост твоја ту, још живот може отворити своја врата пред тобом.“

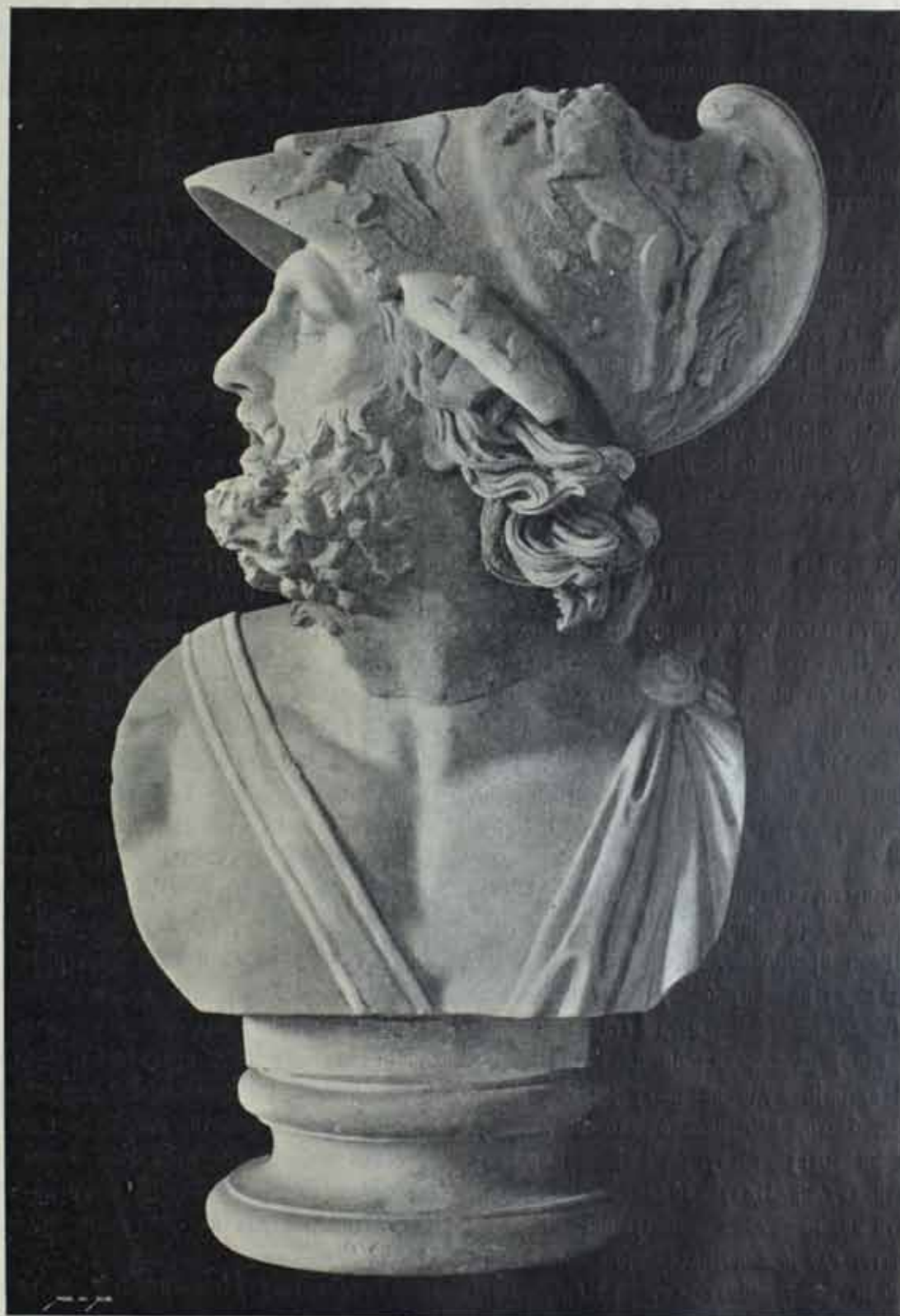
Она немо погледа у Марту. И гледајући тако дуго њено старо борама избраздано и измучено лице са још бистрим очима, њој беше као да гледа у лепу окићену пољану, у којој између цветног шаренила и пријатног зеленила од свежега дрвећа леже мирна, дубока и плава језера. Души одлакну од тешкога терета, а на срцу би много топлије, мекше.

„Увек к мени дођи, кад те жалост снађе и кад ми-сао клоне од јада!...“ рече старица и изгуби се у ко-ровитом воћњаку.

VI

Али већ први дани показаше јој: какве је тешкоће чекају и колико јој снаге и отпора треба, да још одмах у почетку не клоне пред препрекама, које јој се на пут изостављаху.

Без помоћи, слаба и нејака као последњи бродоломац, избачен на пусто и мртво острво, ишла је она по

КРАЛЬ МЕХРДАД

напуштеном дворишту. Несигурно корачала је њена нога по мокрој земљишту, а разум се бунио пред хаосом, који је пустош на сваком кораку износила пред њене очи. И саме успомене на негдашњи живот, на негдашњу светлост и пролеће, почеле су бледети видећи се пред оним передом од одлепљених зидова, отпалог креча и поразбијане ћерамиде. Овде онде леп беше потпуно отпао; чатма се лено видела и хладноћа и зима продираше су кроз све пукотине и у њен јад и њено сиромаштво, па мрзле и њу и дете.

А кад прође прва сенка немира и очајања, још суровијом снагом ступи оштро питање пред њу: „Шта ће најзад бити?“

И ово питање задаваше јој свакога дана бригу већу и тежу, јер зима се примицала лагано и стално свом оштрином својом. Осим тога и оно мало залихе од брашна и друге хране, што јој чика Микица беше поклонно, приближавало се такође своме крају. Уштеђевина, што јој беше од службе остала, била је толико велика да исплати трошкове око лечења у својој болести. Онај јадни преостатак једва да је могао задовољити дане до Божића. А после, а после?

Још нешто горе мучило је њену душу: борба са онима доле у селу. И та борба на коју се Цала одавно спрема, морала се водити лагано, у тишини, ако није хтела да поразом заврши. Проклетство које негда беше стигло сина Агариног, требало се претворити у благослов. Тако далеко тежио је њен пркос. Неноверење, избегавање и презирање њихово вазало је лагано и поуздано победити. Јер у њиховим очима она беше још она иста грешница, којој проклетство и сузе материне не могу дати никакво мира.

И дешавало се често, чим она прође улицом, да жене отпочну разговор, гласан разговор о њој, само да га и она може чути. И речи презирања, подсмеха, женске јеткости и мржње падале су на њену бедну душу као тешко камење. Чак и они с којима је она негда стајала по најбоље, окретали би главу од ње, кад би их случај навео једно на друге. И старији људи називаху јој Бога, али не онако срдечно и благо, већ некако као по морању, гледајући при том на другу страну. А мајке укореваху кћери и руком указиваху на Цалу као на последње зло, хотећи тиме показати како се казни непослушност кћерина.

Једино уточиште, где је њено бедно срце могло наћи утехе а заморене мисли савета, била је стара Марта. Баш онда кад је бол и немаштина, помешана са презирањем и подсмехом у селу, претила да душу њену обавија поново мрежом страдања и плача, падала је блага реч Мартина као животворни мелем на њену рањену душу, и снага јој поново прила живавости и отпора.

Мислећи шта ће са кровом, јер кућа беше на два три места почела прокишњавати, стајала је она једнога јутра покрај поцрнелог огњишта, дувајући у мокра дрва. Беше то обично, грубо узвишење од живих цигли, премазано простим леном. Горе издизала се нека врста од-

вода, такође грубо и просто начињена. Али дим као да се није ни мало обзирао на овај наметнути пут, но је излазио, како је њему по вољи, на разне отворе. Бар су о томе речито говорили скроз и скроз поцрнела таваница и дебели слој чађи на горњем делу танкога зида.

Око овога црног и хладног огњишта, са црном гари изнад себе, савијала се Цала као што се мајка о детету брине. За тим је жудело њено срце, за рајем из кога је она некада била прогнана, а што је за њу значило пропаст и смрт.

Сирота, јадна девојка!

Врата на кући отворише се лагано. Микица са још једним омлађим сељаком ступи унутра. Језа га подиђе кад виде Цалино бледо и опало лице; није могао веровати ни Рајку ни Марти, колико је невоља убила негдашњу добру девојку. Цала му приђе руци и понуди да седне на малу трonoжну столицу украј огњишта. Али он и не прихвати столице. Свуда око њега, из свакога кута, са црне и хладне земље, са почађале таванице избијаху јад и сиромаштво. И њему самом би тешко и на срцу и на души, помишљајући на тешку судбину несрећне девојке.

Па се онда не чекајући даде на посао. У свему га помагаше и онај други сељак. Они прегледаше испуцане зидове свуд у околи; чатму што је вирила и све остале пукотине препокрише новим леном; руше и јаруге, што их вода беше излокала око куће и овде застајала влажећи зид и балване, засуше шљунком и каменом. А кад све то беше у реду и кад напуштена кућа услед тога доби са свим други изглед, онда се латише крова. Ћерамида беше стара, скроз овлажена од дугих мокрина, размакнута овде онде, те је вода слободно пролазила кроз дрвене баскије и заустављала се на тавану. То је и учинило, да је соба почела прокишњавати. Они редом и лагано прегледаше сва сумњива места; где ћерамида беше разбијена, удареше нов покров и са свим нови мајтер по окрајцима.

За ову годину није се могло ништа више урадити. На сваки начин: сад се зима могла много слободније очекивати; није било страховати у толикој мери од њене циче и мраза. А с пролећа, кад хладноћа понусти и сунце да нове снаге и живота, мислио је чика да кућу из нова прегледа и из корена преправи. Једно што својој Марти није могао изићи из атара, а друго што је и у самом њему душа жалила над несрећном судбином јада и сиромаштва.

Тога истога дана он посла свога Мићу, те донесе кола дрва. Како и брашно беше на измаку, он заједно са својим млевом донесе чак кукурузног брашна од Рајка из његове воденице. Тако учини сваки са своје стране колико је могао. И Цали би збиља олакшано да тешки сумор и самоћу у зимњим данима лакше поднесе. А честе походе и друштво са Мартом будила су у њој ипак наду да ће са пролећем и познијим данима и живот за њу отпочети другим током. —

Било је рано с вечери једнога од последњих октобарских дана. Цала пђаше кроз напуштени воћњак уском

путањом. Увело лишће шумило је под њеним погама, а кроз голе гране лагано се прикрадао јесењи хладан ветар. Снон златно-жutih сунчевих зракова губио се по влажном земљишту; као порушени зидови стајао је пред њом сасушени шевар на спруду мале сеоске реке.

Савлађујући потајни страх, јер у близини тога места, на маленом извору, жене су из села обично испирале своје рубље, — Цала се привуче кроз малу честу, која је извор од воћњака делила.

Један готово потпуно стрми одсек одвајао је воћњак од извора, а мало даље и од саме речице. Малом узаном путањом силазило се из воћњака ка извору. Доле чуло се лако таласање воде што је од извора реци отицало.

Испред ње, тамо у долини, сијала се мека површина водена. Силазећи лагано са ведром и рубљем у руци низа стрми обронак, она погледом премери целу околину. Тамо где су жене обично долазиле — не беше никога. Са сумњом која се пела до висине страха и потајне неизвесности, она се лагано примаче перилу.

Готово у исто време беше Рајко прешао преко нискога брвна мало више обронка. Изнишавши и сам на висину, он угледа доле белу женску прилику. Сукњу беше високо задигла и стојећи до колена у води испирале своје рубље.

Без икаквих даљих мисли, он се наслони на испуцано стабло неке старе тополе и гледаше право у њу. Цала не слушаше ништа о његовој близини. Дубоко стојећи у води, она се беше јако сагла; леђа са главом и осталим делом тела чинила су правиан лук. Између колена држала је рубље; снажне руке кретале су се тако брзо по хладној воденој маси, да су капље одскакале.

Тако позно, на ипак она је тако журно радила! Као да дан није за њу имао довољно времена, но је и од ноћи морала грабити.

Рајко се мишљаше дуго, да ли да сиђе доле к њој или не. Помисао: да га на перилу виде заједно с њом, уздржа га од тога и он се реши да је сачека горе на обронку, на самом уласку у њихов воћњак.

Није дуго чекао. Скупивши мокро рубље у ведро, она га лако подиже на раме и лагано се упути стазом горе на обронку. Видећи мушко лице пред собом, она застаде.

„Не бој се, Цало, ја сам!“ узвикну Рајко и погледа доле.

Она застаде и спусти задигнуте скуте.

„Од куда идеш тако доцкан?“

„Одоздо, од перила.“

Испевши се сасвим на обронак, тамо где је почетак њихову воћњаку, она застаде и спусти ведро са рубљем

покрај себе. Од тешкога терета и стрме узбрдице она се беше уморила и јако задихала.

„Зар ти није лакше обићи тамо до извора?“ ушита Рајко.

„Ох, да! али овуда је скоро дванут ближе. Научила сам ја то, а после умет се добро пети.“ Она се насмеја и показа му своје беле зубе.

Пошто се беше одморила, поново прихвати ведро у намери да пође даље.

„Идеш ли увек тако доцкан на перило?“

Она климну главом: „Ујновлад.“

„Зашто?“

„Јер ако раније одем, оне ми не даду мира.“

Ј. Гринхут

Преграно

„Жене из села?“

„Јест, оне!“

„Шта си им скривила?“

Она погледа у Рајка.

„Шта сам им скривила? — Не могу да трим њихов говор и смех. Јер све што рекну, мене се тиче.“

„Па зашто не рече ништа о томе ни чики, ни његовој Марти, никоме? Они би за цело знали шта треба да раде.“

„А нашта? Мислиш ли, да би то помогло. Учинио бих само горе. Нека их!... А кад и њих јад и невоља стигну, гледаће онда своја посла.“

У првом сумраку он опази, како се њено лице осуруменило.

„Ах да! Шта сам те оно још хтео питати — имаш ли свега довољно?“

Она махну главом.

„Реци само! Немој ништа да тајаш. Ти знаш да
има некога који ће се за те побринути.

Цала се загледа у њега: „Довољно. Чика је све
учинио.“

И подигнувши опет ведро, она се изгуби у воћњаку.

А Рајко, наслоњен још на оно исто стабло, стајаше
ту и гледаше за њом, како је лагано нестаје и како се
сенка ноћи све више спушта на мирни и далеки свет.

(НАСТАВЉЕ СЕ)

Химна Зети

Дижи се дигом, дижи с поносом,
Дижи се с диком, дижи с пркосом!
Узвиси себе угледним видом,
К'о што се дижеш скромним невидом!
Дижи се смело, силним полетом,
Над овим ниским, подгорским светом,
Што ничке, пуске пред тобом пада —
Не чај од јада!

Још онда, кад је српство клонуло,
Кад је од бојних рана гронуло,
Ти си с тлатишта смртног избегла,
Па си уз кршино стење прилегла,
И озго, с виси слободе дичне,
Шилала сноје синке челичне,
Да бојним кликом свету казују —
Да још војују.

Докле је српска слава гмизала,
Ти си се једна видно дизала.
Ти си у борби, што си водила,
Уз љути куршум, што си га лила,
Нашла и другог оружја нова —
Нашла си ситна штампарска слова,
Те штампа много утешно дело
За Српство цело.

Онда, кад друге земље свемоћне,
С оружјем умним бише немоћне —
Ти си по свету књиге ширила,
Те уцвељена срца мирила,
И пало Српство надом дизала.
Твоја је књига свуда стизала.
Тамо, где пушка умукла беше,
Књиге допреше.

Што те је већа мука стизала,
Ти си се већма у вис дизала.
Жабљак замену славним Ободом,
И не поклизну својом слободом,
Па и Цетиње скровито диже —
Ал никад... никад... не пође ниже.
Кап' да те небо себи савија,
Па те привија.

Као да сама силна небеса
Твоја јуначка борба потреса,
Па те недрима својим припија,
И облацима мутним увија.
У магли горског неба бездана
И диму зетског праха пушчана —
Многи су силни, холи душмани
Земљи предани.

Кад год се Српство на ускрс диза,
Увек му поклич од тебе стиза.
С твога се виси увек стег нину;
Са твога виси увек мач сину;
С твог виси Српству зора оснута —
Буђаше Српство зва га да хита,
Да буде сложено на бојном дану
И на мегдану.

И углед на те Српство подиже —
Те оно многе наде постиже.
И сад су жеље, са снаке стране,
Једне и исте славом осјане —
Једном и истом славом рођеном,
Што се поноси браћом сроденом,
Па гледа на њих смеле и хрле,
Како се грле.

Они се грле, а сав свет хита.
Да им узајмну милост честита.
И Котор дични, пристан уз море,
Не скида поглед са Црне Горе —
Гледа на Ловћен, пун српског миља,
Где Свети Петар све благосиља,
Те сињем мору поздрав предаје,
Да га раздаје.

И сиње море шумно га носи:
Гружу и Задру журно односи,
Па га предаје и дивној Реци,
Да се и са ње разнесу јечи,
Преко зелених српских лината,
Те да одјекну код Београда:
Да се пробуди авалска вила —
Да шири крила.

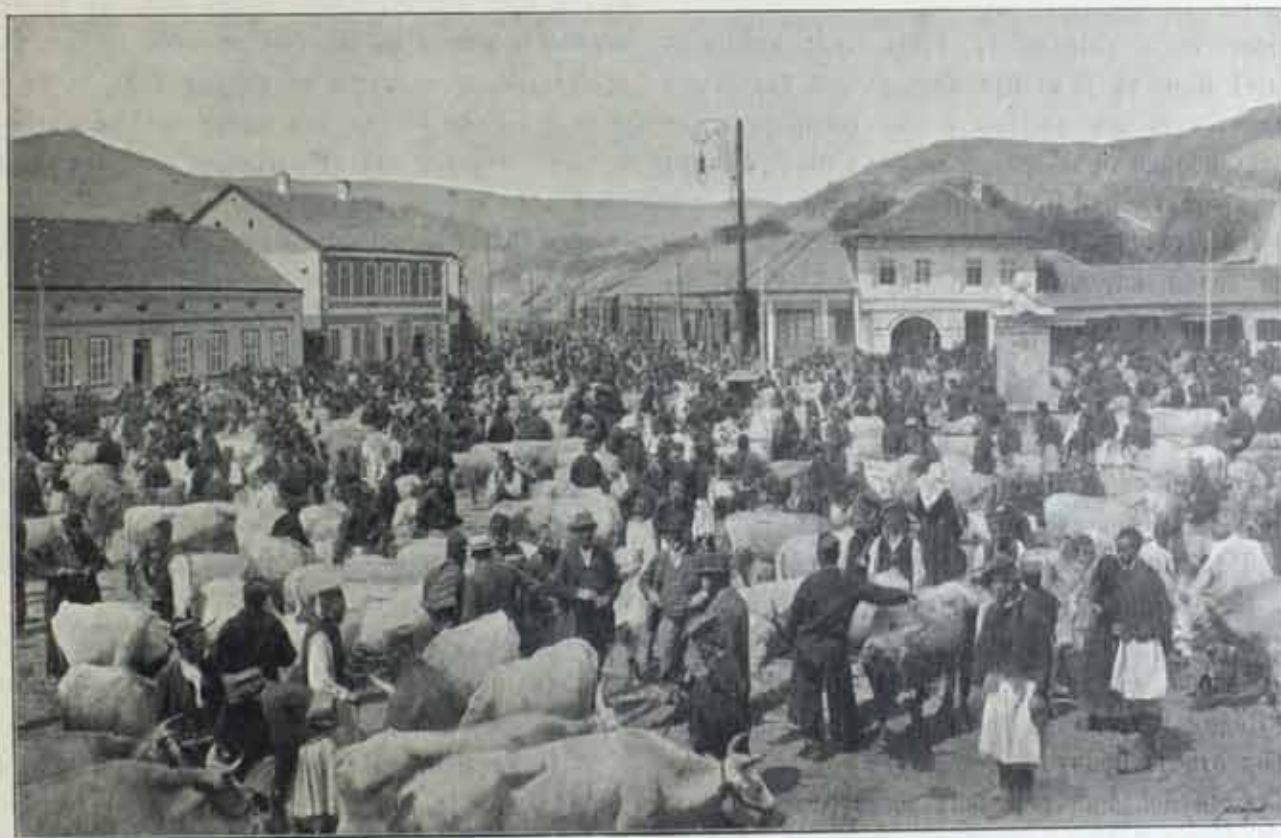
Једна љубав

— Козерија из астрономског света —
(по туђој идеји)

о још не воли наше лепо, плаво небо и не ужива у чаробном треперењу разнобојних звезда, онако раскошно расутих по оној азурној просторији без почетка и без краја! Има ли кога, чији погледи и радости и бола не потичу и не завршују се тамо... у небу нашем! Колико усклика и колико уздаха не шаље тамо свакога тренутка наша земаљска нада и наша земаљска вера! Је ли познато коме: колико стражара земаљских гледа на то чаробно небо наше из љубави према лепоти

ни за време научних испитивања, у која беше уложио све своје силе и сву своју енергију. Његово негда бујно здравље, опадало је све већма. Непрестано је мислио о бесмртности душе и тражио: неће ли гдегод уотрити изгубљену Наду своју. Више пута причао је својим пријатељима, како ју је већ неколико пута видео, како је слушао њен звучни глас којим је говорила његовој души. Такве мисли изгледаху његовим пријатељима врло опасне по његово душевно стање, те су се старали да га какогод било одврате од тих визија и унуте на правилан ток мисли. Тога ради увек се неко налазио у његову друштву, позивали су га себи и ишли су њему. Он сам најрадије је посећивао свога

Пазарни дан у Ужицу

његовој, из љубави према науци о њему, из љубави према природи његовој, из љубави према неком непознатом свету, који се зар некако развија тамо негде далеко од нас, у васиони? ... Тако је врло често говорио у друштву млади и одушевљени астроном Велибор. Тек је био у својој двадесетпетој години, па је већ био цењен као врло смотрен посматралац неба. Цртао је врло прецизно изгледе планета Марса, Јупитера, Сатурна, које је нарочито проучавао, али је и у то уносио доста нечега мистичког, нечега сањалачког... Он је волео. За сапутницу свога живота изабрао је врло младу и врло лепу Наду, сањалицу и бујне маште као и сам што је; али ју је изгубио већ на три месеца по венчању. Од тога доба пао је у дубоку меланхолију. Мислио је само на њу; не заборављао је

пријатеља Татомира, познатог математичара и астронома, који је имао сасвим другачије погледе на свет: није ни мало идеалисао!

* * *

Једнога јутра радио је Татомир, као и обично, у своме кабинету. На писаћем столу, по столицама око њега, по поду натрана је гомила отворених књига, карата, таблица. Пред њим гомила исписаних табака, забележака, исправака... радио је на некој студији. Улицом тамо, ишао је уморним кораком младић, замишљен, блед. Упутио се право кући свога пријатеља. Тај бледи и увели младић беше наш Велибор. Онако скрушен као што је и улицом ишао, уђе у собу Татомирову.

— Шта ти је јутрос? упита га домаћин. Изгледаш сувише збуњен и уморан. Као да си сву ноћ посматрао звезде, те си неспаван. Није требало тако дуго остати, макар да је прошла ноћ била једна од најлепших за астрономска посматрања.

— Имаш право, одговори Велибор: ноћас сам одиста врло дуго посматрао. Био сам веома узбуђен, те нисам могао ни оком тренути. И још једнако сам узбуђен.

— Да се ниси опет од чега преплашио?

— Нисам. То што видиш на мени, није страх: то је пријатно изненађење које више никада нећу доживети...

— Да ниси пронашао какву нову звезду са каквим интересантним спектром, или какву особиту небулозу, или комету? —

— Ничега од свега тога. Оно што ме узбуђује, то је догађај много чудноватији, по што га ти можеш замислити... видео сам своју Наду, коју ми њена смрт беше отргла. —

— Опет твоје уображење, твоје луде визије и халуцинације! Који ти је то пут како је већ видиш... Видиш ли да си се већ изгубио у тим саваријама, не слушаши ништа колико те већ разуверавамо о томе. Упамти добро, још једном ти кажем, ти си на опасној степеници живота, не смеш толико идеализовати. Видиш ли мене, ја много више волим математичку, праву астрономију, па немам времена ни да мислим о чему другом. Лати се и ти нечега озбиљнијег, посвети се испитивању планетских и звезданих спектра, ту имаш, у вези са фотографијом, неисцрпно поље рада који ће ти мисли управити куда треба...

— Нећу да говорим о томе, прекиде га Велибор. Назови ти то халуцинацијом, визијом, сном, назови како год хоћеш, тек ја сам врло узнемирен од како сам све оно видео, а то није баш за исмевање.

— Па добро, де, хајде баш причај ми шта си све видео... Видим већ, да ће бити нешто врло забавно.

Велибор отпоче причу...

— Кад сам ноћас на телескопу посматрао најобилатији део Кумовске Сламе, нарочито сам се задржао на констелацији Лабуда. Поглед ми се нарочито заустави на оној лепој двојној звезди, Албиреу, састављеној, као што знаш, од две звезде: једна је жута као злато а друга плава као сафир. Док сам дотеривао онај најјачи окулар према томе плавоме сунцу и док сам се спремао да спектроскопом проучим нарочито ту интересантну светлост, нешто веома јако заблешта пред мојим очима, а у исто време осетих по рамену лак електрични удар. При свем том, ја сам ипак наставио посматрање и наместих спектроскоп на дурбину. Ну, да ли због умора, јер сам ноћас врло дуго посматрао, да ли сам се тренутно што осетио изнемоглим, седећи на оној великој фотели иза дурбинова окулар — застао сам. Блага светлост месечева, пролазећи кроз отвор на крову дурбинског павиљона, простирала се по инструментима, глобусима, картама. Хтедох да устанем у једно доба, да извршим спектроскопска испитивања, али

у том тренутку спазих своју Наду, обасјану оним Месечевим зрацима. Тада се уједно осетих као прикован за ону фотелу.

Нада стајаше преда мном. Изнад ње, као неки светитељски ореол, трепераше Албирео. Она беше много лепша по икада пре тога, изгледаше чисто прозрачна, ваздушаста.

Тај ме приказ преперазио. Ничега се нисам бојао, али ипак осетих како ме од пете до главе прођоше неки ледени жмарици. Укочено сам седео на фотели. Она ми не приђе, а ја се осећах као да не желим приступити јој ближе. Само ме је непрестано гледала оним својим крупним и црним очима, па ме најзад упита:

— Што ми не приђеш! Од када те већ чекам. Ми још нисмо познали љубав!

Глас јој беше, као и увек пре тога, тонал, мек, мио. Чим сам чуо њене речи, цела њена појава не изгледаше ми више онако чудновата, већ на против сасвим обична, као и пре. На тај благи позив њен, на ту тугу, на ту исповест, у мени намах оживеше сви срећни часови наше прошлости, и не могах се уздржати да је не упитам:

— Како то, да још нисмо познали љубав?

— Нисмо, нисмо! одговори она. Ми смо преживели само нека сувише груба осећања.

— Не, ти грешниш. Надо, ми смо тако пријатно проводили дане.

— Јесте, пријатно, али само за земаљске прилике. Овде је то сасвим другачије!

— Шта то говориш? Где је то твоје „овде“?

— Па овде у систему азурнога сунца Албиреа?

После тога исприча ми: да сада станује онде где су сва бића као анђели. Док сам је слушао, учини ми се као да и ја живим са њом новим животом њеним. То није била смрт... то је био живот...

— Да, рече она: да ти само знаш колико је велика разлика између љубави како се она овде сматра и оне љубави коју смо на земљи осећали.

Признајем, да су ме те речи њене врло непријатно дирнуле, па је упитах:

— Како ти све то знаш? — Рекавши то, осетих и сам како ми преко чела пређоше неколике боре од гнева и љубоморе.

— Видиш да си још једнако остао онај стари и љубоморни Велибор, прекори ме она. Зар си, бољан, љубоморан на мртваца?

— Али ти ниси мртва, кад ми говориш о љубави и кад напомињеш да на земљи ниси познала љубав. Нисам ја љубоморан, него те још непрестано волим.

— Добро, хајде да расправимо то питање, рече она.

— Хоћу, врло радо саслушаћу свако твоје објашњење; хтео бих да се вратимо у пређашњи свој живот, у прошлост своју.

— Е, драги мој Велиборе, ми на земљи имамо само пет чула, свако од њих врши своју улогу у нашем осећању вида, слуха, мириса, укуса и такнућа. Овде их имамо много више, а изнад свих њих истиче се једно, које се

слободно може назвати чуло љубави. То је електрично чуло. Оно у љубави игра највећу улогу. Душа је човечја биће електричне природе, оно зрачи далеко око нашег материјалног, видљивог тела. Тај електрицитет избацује невидљиве таласе који се веома разликују од светлосних.

— То већ знам, светлосни таласи имају врло незнатну таласну дужину, много мању од десетхиљадитог дела милиметра, а електрични су таласи дугачки по више сантиметара... рекох ја.

— Није то ништа, ти не знаш да...

— Али разумем те ја врло добро, шта ми ти кажеш. Полажеш на то, да има основна разлика између величине вибрација, које дају електричне и светлосне појаве.

— Није то. Ни једно од пет земаљских чула не може осетити електричне таласе. Овде је баш то најважнија ствар. На шта је љубав? Зашто се међу људима осећају симпатије и антипатије? За што су неки равно-

са супротних страна тако се удружују да им се поклана доља са дољом, испунчење с испунчењем. Али ако би интерферисала таква два бића, чији се таласи не поклапају, т. ј. да доља једнога удари на испунчење другог таласа или обратно, онда код таквих бића не може бити говора ни о каквој трајној вези, а најмање о каквој узајамној слози у даљем животу њихову т. ј. у даљем интерферисању таласа што их душе њихове зраче. Те душевне вибрације, та етерска таласања ми овде опажамо нарочитим чулом. Све је то вашој свести апсолутно неприступачно. Ви на земљи осећате љубав онако исто грубо, као што глуп осећа музику, ви...

— Како си незахвална! прекидох је.

— Не, не... сећам се ја свега. Али посматрај љубав као интимно јединство двају бића. У земаљској љубави никада се потпуно не претапа једно биће у друго. Али овде... наша су етерска тела као две електрике

Учитељски курс Скопске Црне Горе

душни? То су тајне за које ви апсолутно ништа не знате; код нас је то сасвим проста и лака ствар, јер ми то осећамо непосредно, специјалним чулом. Душа избацује око себе електричне таласе које ви никако не опаžате. Њих можеш упоредити са звучним таласима, што их простире нпр. жица с виолине, харфе, пијанина и т. д. Ако звучни таласи у свом простирању наиђу на какву другу жицу, која је у таквом стању да може вибрирати хармониски са првом, онда ће та друга жица дати од себе звук, макар да је нико није ни дотакао. Такву појаву ви тамо називате резонанцијом.

Пођимо сад даље. Ако две душе вибрирају унисоно, или још чешће у хармониском акорду, њихови истовремени таласи — сусретајући се или сусстижући се — удружују се, спајају: тако се та два бића везују једно за друго. Не спајају се ту само њихови погледи: ту се спаја цело биће њихово. То је, како би ви у физици назвали, појава интерференције таласа, који полазећи с једне или

које се у муњи спајају. А такав је спој тако чврст, да кад се таква два тела загрле — постаје само једно...

— Јамачно као кисеоник и водоник који јединећи се губе своју индивидуалност, те чине кап воде, која садржи у себи читаву дугу и...

— Па после? прекиде ме она.

— После се те две материја могу поново издвојити, тако да...

— Знам, хоћеш рећи, електрична струја разбија водену капљицу и издваја из ње кисеоник и водоник, који су је и наградили својим јединењем.

— Дабоме, електролитичким путем.

— Е, видиш, везе у овоме свету много су чвршће. Да знаш само у каквој се светлости ми овде крећемо! Како су цветна и мирисна ова поља! Само кад би и ти овде био!

— А да ли би ме могла одвести тамо? упитах је и пођох к њој.

— Ходи!

Осетих је у своме загрљају, притиснух своје усне на њене и видех, како ме Нада тренутно, обасјана неком плавом, благом и милом светлошћу, понесе на својим великим крилима. Припио сам се био уз њу, приказ ме је пренеразио. Многобројна бића нека лебдела су у атмосфери и изгледала као водени цвет са дугачким легалицама и пипцима и некаким јако развијеним органима налик на трахеје, што ће по свој прилици бити неко нарочито њихово чуло. Видех да сам пренесен на неку од планета у систему плавога сунца Албиреа. Водопади плаве воде падаху са неких стена и отицаху ка неком грдном врту пуном необичнога цвећа. Тице са неким сјајним перјем, као нека светла тела, пролетаху кроз онај ваздух...

— Прођимо кроз ову светлост, рече она, хајдемо ка западу сунца, тамо где ја станујем...

Нађосмо се у неком простору сутона. Све стене и све биље светљаху некаквом разнобојном светлошћу, фосфоресцентном или флуоресцентном. Те стене по свој прилици имају особине фосфата или баријум-сулфата, да обдан унијају сунчеву светлост а ноћу је зраче. И она бића, која пролетаху кроз ваздух, светдела су као неки свитци. Тамо нема праве ноћи, нешто због те чудновате фосфоресценције свих тела, нешто због оног другог сунца, жутог Албиреа, које нешто слабије осветљава тај особити свет. Најзад сјађосмо на обалу неког језера. Над њим се беше са свих страна надвело неко горостасно, шумовито и лиснато дрвеће; испод њега ширио се као неки грдан њилим од зелене крунне и ситне маховине, по којој се овде онде види неко ситно цвеће...

— Ето мога стана, рече она: Хајде да се мало одморимо.

Био сам веома узбуђен; хтедох је загрлити и са усана њених поцисати ону благодет и ону љубав. Али... чим се она дотаче земље, њен досадањи изглед земаљски промени се у некакав други, налик на она бића која сретасмо успут. Не беше више то она моја Нада.

— Ако желиш да ме још волиш, ако желиш да ме волиш вечно, онда мораш... упрети. Остави земљу, овде ћеш бити вечно са мном...

— Па зар ја још нисам оставио земљу? упитах зачуђено.

— Ниси... ево пази!

Рекавши то, додирну ми чело једним својим пипком и ја осетих јак електрични удар. Отворих очи и видех

да сам сам; седим у оној фотели. Нада моја беше ишчезла. Сада сам тврдо уверен да она у ствари станује тамо у области тога сунца Лабудова. Она ме тамо зове и ја ћу је ускоро наћи. Сада је волим више но јгда...

— Је ли то све што си ми хтео испричати? упита га Татомир.

— Није то само прича, то је цела истина! одговори Велибор.

— То је прост сан, који си сам себи сугерирао!

— Какав сан! Каква сугестија? Како бих могао сугерирати себи оне приказе о којима нисам ни појма имао? —

— То је сан као и сваки други сан. Буди уверен да је тако, изби ти те мисли из главе па се спремај за поларну експедицију, камо ћемо поћи кроз месец дана зарад посматрања тоталног Сунчевог помрачења.

— После оних приказа, што сам их видео у свету система Албиреова, мене не забавља више ни један приказ земаљски. Кад би ти само знао...

— Шта, кад бих знао? Остави се ти својих сањарија, него спремај спектроскопе за пут, па ћеш у стварним приказима нашим наћи више забаве него ли у тим својим фантазијама.

* * *

За време поларне експедиције, приређене зарад астрономских и астрофизичких испитивања приликом Сунчевог помрачења, Велибор је вршио спектроскопска посматрања. За све то време био је врло весео и расположен; говорио је само о тим научним испитивањима. Другови његови радиовали су се том обрту у његову понашању. Сматраше сви да је излечен од своје фикс-идеје.

По повратку са експедиције, радио је и даље на истом великом дурбину и седео на истој великој фотели иза окулара. Ну здравље му је опет почело опадати с дана у дан; он је опет отпочео патити од визија и запослети се својом фикс-идејом да умре, јер се само тако може састати са својом Надом. И једнога јесењег јутра нашли су га укочена у оној истој фотели поред великог екваторијала који је био управљан на звезду Албиреа. До њега на поду нашли су стакоце цијанводоника од којег је довољна и једна једина кап да раскине све везе између душе и тела.

Т. Цветковић

Одговор

ад ноћас славуљ проспе песме своје
Под мирисавим сводовима ноћи,
По брсној шуми и обали танкој,
У драгом миру, мраку и самоћи;

Кад ноћас морски и последњи вали
Бунцајућ' пљусну, замукну и заспе,
И када с неба млад и бјели мјесец
Хладну и тужну своју свјетлост распе —

Не чекај, драга! Ја ти не ћу доћи
Ко тавна сенка у баштине густе,
Јер у том часу другу драгу имам:
Све прошле сузе и уздахе пусте.

Херцег-Нови 1903.

ЈАКОВ ШАНТИЋ

Кућа у селу Церови у Цвितिћима (Драгачево)

Тенералова кћи

— РОМАН —

НАПИСАО

И. Н. ПОТУЖЕНКО

(НАСТАВАК)

XII

ивра поче намештати сандуке и спремати постељу за Маничку. То је она сматрала као обавезно, те је на тај начин било обезбеђено задовољство Зинаиде Петровне.

— Шта ћеш то? унити Маничку, кад виде да постељи приноси столицу са свећом.

— Читаћу мало! — одговори Маничка.

— А шта ћеш читати?

— Па... којешта!

Маничка није никако хтела да дели са матером своје утиске што их је добила читајући, а Зинаида Петровна још се не реши да је пита: шта мисли о гостима и да ли ће доиста нићи попадији? За то и не дође до каквог разговора. Зинаида Петровна леже у постељу, окрете

се лицем према зиду и заспа врло брзо. Маничка такође леже, отвори свезак и настави читање:

„Сад ми здрава памет каже, а и онда ми је говорила, да ја никако нисам могла бити узрок онога што је било, али сам се ипак осећала крива, и срце ми је нестрпљиво ударало и болело ме. Истина, ја сам разрезала балску тоалету Лидину, али је старемајчица веома вешто сакрила усек, и ствар је била направљена. Лида је била у очајању и плакала је, али се затим утешила, отишла на бал и била срећна. А што је по повратку са бала назебла и, јединица, легла у постељу, — по чему сам за то ја била крива? За време целог бала понашала сам се према њој „сасвим коректно“, како пџа воли да каже; више сам личила на ону што је свесна своје кривнице (али која то врло пажљиво крије) него ли на какву другу што замке плете. Не, доиста ми није било до интриге, јер ме је срце моје болело...

„Лида леже у постељу, али не од шале. Дође Семен Андрејевић и — збуни се. Ово је све страшно узбунило.

„— Шта је то? Говорите! Боже мој! — салетали су га, а он им не могаде ништа рећи.

„— Не знам још ни сам! Треба причекати до сутра... Али...

„— Али? Што „али“? Је ли опасност?

„— Треба бити готов на озбиљност... Можда ће бити запаљење плућа, можда и крупозно...

„Целом кућом завлада ужас. Крупозно запаљење плућа — то је можда и смрт! Лида — вереница, Лида која је била пред сјајном удајом, пред несумњивом срећом, па сад... Каква је то казна са неба? За какве грехе?

„Ја сам се смирила и завукла у кут, бојећи се и да мислим о оном што може наступити. И за што ли то да ме непрестано гони мисао о мојој кривници, мисао која се не слаже са фактима и која је била одрицање сваке логике?

Када сад размишљам и када се питам: како то да моје срце, до сада неосетљиво и самољубно, поче осећати и искрено покајање? — имам један одговор: то је стога што је осетило доста јадџа, и ако лажних, измишљених, нестварних, ипак их је преживело са болом као и најозбиљније јаде. Они су га умекшали, срце моје, које се беше окаменило од самих радости.

„Семен Андрејевић није се преварио. Лида је била у заносу; позвахе и друге докторе и сви нађоше да је у ње крупозно запаљење плућа. Видела сам када се отац, чувши ту вест, баци у наслоњачу и заплава као дете. „Јадно моје! Како беше близу среће! О, проклети бадови, проклето играње!“ Али не, не, ја сам била дубоко уверена, да за то не беху криви ни бал нити играње, већ ја, само ја! Ја сам јој онда нанела велико огорчење! Ко је могао знати, да би се можда могло све друкчије свршити, само да ја не учиних онај свој гадни поступак. Могли смо са бала отићи пола часа раније, Лида не би била онако узбуђена и мање би играла; маса ситница навезивала се за овај догађај. Главно је,

да би распоред тога вечера био макар мало друкчији, а онда и Лида не би назебла.

„Све је у кући било тужно и замишљено. Старемајчица није везла него је од јутра до мрака читала Јеванђеље. Мама се није с места мицала збуњена, утучена. Кнез је долазио свакога дана. Лице му је било тужно, али та туга, мени се бар чинило, била је хладна, само из пажње; он је долазио, улазио у кабинет, седео по пола часа и одлазио. Све је то радио скоро ћутећи. А то је требало да значи, како је он од те туге сасвим потресен. Сви су тако и мислили и говорили, али ја у то нисам веровала, а за што — не знам ни сама. Изгледало ми је, да мирни израз његових очију не одговара затегнутом и опалом лицу његову. У осталом, то су биле моје испрекидане, полусвесне мисли: тек сада разумем то јасно, а онда сам то само неодређено наслућивала.

„Није потребно да до ситница описујем оне тешке дане. Рећи ћу само, да је било тренутака када се у мени јављала жеља да одем у собу где је лежала Лида, па да останем крај ње и да је чувам. Али мама се ужасну, када јој рекох ту своју мисао.

„— Сачувај Боже! Та то је заразно! Зар је мало једна несрећа!

„И не пустише ме да одем Лиди. Она је била издвојена. Крај ње је била једна милосрдна сестра, а наши су јој одлазили врло ретко, и то са највећом пажњом и чувањем. То ме је љутило до дна душе, а највише ме љутио Семен Андрејевић који нас је стално опомињао да будемо пажљиви.

Јадна Лида није прележала своју болест, већ умре у десети дан свога мучења! Када сам то чула, пала сам од очајања на под, и кукала, горко кукала — да ме нико није могао утешити. А ко би и могао да теши, кад су сви били изгубљени и утучени несрећом. Лида је умрла, Лиду су сахранили свечано, како се само може замислити поред великих средстава.

„Моја веселост пропаде, с образа нестане руменила, постадох ћутљива и повучена. По целе часове седела сам ма где на дивану. Мисао да сам ја крива што је она умрла, није ми давала сна. Сви су је искрено жалили, али ја сам тако изгледала, да су већ почели бринуту о мени и договарати се да ме пошаљу ма куд ван Русије, да нађу ма какво нарочито разонођење за мене.

„А сад прелазим на причање о најглавнијем и најужаснијем. После свега што је било, срце је моје тако очврснуло а памет се тако прибрала, те се осећам тако снажна да могу све испричати хладно, као догађај који се није догодио мени већ каквом сасвим туђем човеку. Мени блиски људи имали су удела у том догађају, те би та околност била довољна да не будем непристрасна; али су ти људи отишли далеко, далеко од мога срца, а друга ми бића постадоше блиска, бића о којима нисам дотле ни појма имала. За то и могу бити потпуно непристрасна да испричам о највећој увреди панесеној срцу мом.“

Општи изглед сеоске куће у крају између Лима и Ћотине

Привени чувар откуца поноћ. Маничка је знала да је већ време спавању. Сутра треба устати у седам, јер ће у осам ђаци доћи. Ма како да је то досадно, ипак је дужност пре свега. Боље је глава ако сутра устане доцније; али не мари ништа. Свака нова страна ове искрене исповести све је занимљивија од пређашње. И ако историја Клаудије Антовне ни у колико не личи на Маничкину, ипак је изгледало, да је то историја њезина срца. Да, баш њезина срца а не живота који се друччије развио. Њено се срце осећало сродно са Клаудијиним. Није могла напустити читање, те се помири са сутрашњом главобољом. А ни сан јој није долазио. Утисци од читања: слика несрећне Лиде која се раставила са животом скоро у очи потпуне среће, бледа појава ојађене и кајањем утучене Клаве, величанствена стармајка са великим, округлим наочарима на носу, при читању јеванђеља, хладно тужно кнежево лице — све се то гомилало у њезину уображењу и сметало мислима да се умире а очима да се склопе. У чему ли је била та увреда, та највећа увреда што је учинише Клави за цео њезин живот? И ко је тај од њених блиских? Све су то за њу била неодложна питања која су тражила одговор што пре.

„Сви смо, дабоме, били у пуној црини. Стармајчица, не гледајући на несрећу, назива је на све и говорила, да ми веома доликује црна боја, а нарочито црна креспка копрена. Али то није и мене занимало.

„Било је прошло шест недеља од нашег ненакнаднога губитка. Били смо у саборној цркви, где смо одстојали службу и помен Лиди. Тoga дана било ми је необично

тешко, а када се вратисмо из цркве, плакала сам у својој соби. Кнез је доручковао код нас. Изгледало ми је да ме посматра са пуно значаја. Помислила сам да је опазио моје сузе, те ми је због тога било неугодно. Ја не волим да ми виде сузе. У разговору рече, између осталог, како ће, по свој прилици, добити нову дужност и да ће онет живети у Петрограду. Пана и мама дубоко уздахнуше у један мах, а он онет спусти на мене свој дуги, неодвојни поглед.

„После доручка оде кнез са паном у кабинет и остадоше у њему прилично дуго. Пана изиде у гостинску собу где смо ми били; лице му је било узбуђено. Одмах зовну маму у кабинет, и она оде с њим.

„— Знаш ли о чему разговарају? упита ме стармајчица.

„— Од куд могу знати? одговорих јој. Није ме то баш ни занимало.

„— Зар се не домишљаш?

„— Ни најмање!

„— Е, баш си глунаста, глунаста!

„И стармајчица ми не рече ништа више, — ваљда за то што је ни ја нисам распитивала. Кнез убрзо изиде из кабинета и значајно се поздрави с нама. Пана га је отпратио до предсобља, смешећи се за све време. Нисам могла разумети, како се то може смејати и разговарати о пословима баш онога дана када смо се молили за Лиду и спомињали је. У томе часу осетих у грудима неугодан осећај и према оцу и према мами.

„Када кнез отиде, папа седе крај мене; десном руком загрли ми струк и позва ме да прођемо по сали.

— Мила моја Клавице, — рече ми када пођосмо по сали: имам да ти саопштим нешто веома значајно... Дабоме, решење је у твојим рукама. Ти знаш моје и мамине принципе, те никада нећеш моћи ни помислити да бисмо те хтели ма на шта нагонити. Али ја чврсто верујем у твоју разложност... Ствар је у томе, Клавице, да кнез... Он се осећа толико близак нашој породици и толико нас воли... Било би му веома тешко да се растави од нас. Бог је послао и нама и њему тешко искушење, али ко сме против Божје воље?... Кнез је већ рекао мени и матери, а вечерас ће разговорити и с тобом. Он те проси.

„Нисам у стању да опишем утисак што га на мене учинише те речи. Изненађење, ужас, презрење, негодовање — сви ти осећаји притискоше ми срце са свих страна, те не могах изговорити ни једне речи. Застадох и погледах оца. Поглед је, нема сумње, био веома чудноват, јер је отац осетио потребу да помириљиво спусти руку на моје раме. Моје узбуђење објашњавао је природном девојачком забуном, кад јој саопште прошевину. Папа настави:

— Ти знаш, дете моје, да свадба не може бити пре године дана од смрти Лидичине, па за то и не треба да се дотле ништа о том зна. Наша је дужност да тако урадимо због сећања на јадну Лиду. Кнез је красна прилика за моју кћер. Он има у Петрограду великих веза и за то ће имати сјајну будућност. Истина, није имућан, али то ништа не значи. Ти знаш да смо Лиди обећали двеста тисућа, а ти би добила имање у Рјазанској, које вреди исто толико. Сад су твоја оба мираза, и бићете довољно обезбеђени. Размисли, дете моје, о свему том...

„Папа ме пољуби у чело и остави. Ћутећи отидох у своју собу. Пошла сам кроз гостинску собу да ме не би видела ни мама ни старемајчица. Нисам плакала, нисам очајавала, нисам се бацала на постељу, нисам се зарила у јастуке. Све је то било и сувише ништавно да изрази моје осећаје. Тисућа питања витало се по мојој глави, замењујући једно друго, а у срцу се појави осећај тако оштар и тако груб да бих га, чини ми се, могла рукама ухватити. И они су волели Лиду, они — мој отац и моја мати! Они су се тако пажљиво бринули о њезиној срећи; толико су били тужни кад се разболела и толико очајни кад је умрла! А сад? — Можда им је мисао о браку мом са кнезом дошла баш онда када су бедну Лиду пратили у прву земљу!... И нису се ужаснули, нису се узбунили!... И ту мисао не поверише ником, чекајући да прође шест недеља, тамањ колико обичај тражи да се чува спомен о драгим покојницима! И ето прође то време, испуни се рок, — сад је допуштено насмењити се и исказати своју мисао. Да, несумњиво је да се већ одавно баве о тој мисли, јер нису узалуд онако дубоко уздахнули када је кнез говорио о свом очекиваном повратку у Петроград.

„А и кнез је, по свој прилици, такође у тишини имао исту мисао коју и они. За то су и биле његове очи онако мирне, када је Лида умрла, за то и нису биле у складу са тужним изразом његова лица. Већ је онда помислио на ту комбинацију. А што да не! Смрт Лидину јамачно је гледао као срећу коју му судбина шаље. Велики имање оца мог требало је поделити између мене и Лиде, а смрћу Лидином биће само моје. Зар то није срећа? Приметила сам како ме од недељу две дана кнез посматра загонетним, дугим погледима. Мислио је, дакле, да је већ дошло време за припремање и да може почети, јер се већ примиче шестонедељни рок... Али, Боже мој, шта ли то мисле о мени, и они и он: ко сам и каква сам? Ах, не, о свему томе нисам могла размишљати, јер ми је изгледало да је страшно мислити о томе и да ћу доћи до каквог страшног резултата од кога се коса диже на глави. Бојала сам се ма каквог ужасног решења, бојала сам се сама себе...

„Изашла сам на ручак. Говорило се о другом којечему, јамачно се с умнишљајем није навијао разговор на познати предмет. То су они називали: „не чинити притисак“! А да сам ја била сва прожмана тим питањем, доказ беху моја бледоћа и моје ћутање. О, када би знали, шта ја све мислим и о ствари која их занима и о њима свима!

„Чекала сам вече, чекала сам кнеза. Још нисам знала шта ћу му рећи т. ј. какве ћу изразе употребити, а знала сам врло добро шта осећам. Решила сам да га непрестано гледам у лице, да бих видела какве ће му очи бити када буде говорио са мном. Сумрак се спуштао, упалише свеће. Из сале чули су се звуци гласовира. То су били озбиљни и тужни акорди Шопенове прелудије, која се донета слагала са маминим расположењем (то је она свирала), са оним тужним расположењем, које мати осећа у четрдесети дан од смрти кћери своје... Али мени ти звуци изазваше дрхтање. Зар, мислила сам, све на свету баш толико зависи од погодаба, да се и туга о ненакнадном губитку рачуна по роковима што су их сами људи измислили? Јер људи туже и тако изгледају као да се никада више не могу утешити. А ето, прође уобичајених шест недеља, и туга се толико ублажи да се чак може сести и за гласовир. Али пошто је то само шест недеља, потребно је изабрати тужну прелудију Шопенову; а када се наврши година дана, допуштено је прећи и на валцере... Ја сам знала да су и мама и папа и старемајчица срдечно волели Лиду и да им је туга била искрена. Да, све је у свету погодба, конвенција, и то у толикој мери да те понекад страх обујми када почнеш размишљати о томе...

„Кнез је дошао. Сви смо били у гостинској соби и разговарали о наступању пролећне сезоне... Мама је изјавила жељу да лето проведе на Рјазанском имању.

— Надам се, да ћете нас посетити, кнеже? упита она.

„— Ако допустите, са највећим расположењем. Надам се да ћу добити летње одсуство, — одговори кнез и поклони се галантно.

„Старамајчица оде у трпезарију по неком послу. Папа се сети да има нешто да доврши у свом кабинету, и оде. Старамајчица зовну гласно маму. Остадох сама са кнезом. Он, по свој прилици, није хтео да изгуби најзгодније тренутке, а уз то је веровао да је то само пука формалност, јер му је папа обећао мој пристанак, а то му је јамчио и његов спољашњи изглед и његове одличне везе у Петрограду. За то одмах и отпоче, без предговора:

„— Клаудија Антоновна! Користим се овим случајем, да бих вам поверио све оно што је већ одавно у моме срцу... Говорићу отворено, са пуним уверењем да ћете ме разумети као што треба. Када сам први пут ступио у вашу кућу, ја сам примио извесне утиске и од вас и од Лидије Антоновне. Дужан сам рећи, да сте на мене учинили силан и дубок утисак, али сам у исти мах видео, да и ваша сестра има доста великих врлина. Ја сам се приближио вашој породици, и заволео је од свег срца. Понашање према мени било је са пуно наклоности. Тада се у мени породи мисао, да би за мене била велика част када бих са вашом породицом био спојен јачим, сродничким везама. Природна наклоност мога срца тражила је да своје осећаје искажем вама, али ја нисам могао заборавити да је Лидија Антоновна — старија кћи у породици и да поред тога има такве врлине које изазивају најдубље поштовање. И ја, не премислајући, тргнуо сам своју руку, борио се са својим срцем, угушио у њему осећаје према вама и са пуном оданošћу запросио Лидију Антоновну...

„— Ви је, дакле, нисте волели, него сте је само поштовали? упитах не скидајући очију с њега.

Кућа са магазином у Потарју

„Кнез, по свој прилици, није очекивао ни то нити да ми сузе види. И ако му не казах ни стоти део оног икаква друга питања. Он је мислио да је отац мене већ а што сам могла и што му је требало рећи, побегох у

довољно спремно, и да ћу му дати могућности да у изјави буде кратак и да срећно приђе завршетку какав смо очекивали и ја и он.

Кућа са диваном (Полимље)

„Он поћута, па за тим одмахну главом.

„— Не, ја сам био искрено одан Лидији Антоновној, — одговори ми.

„— Као према старијој кћери?

„Он се намршти, а у очима му се појави израз незадовољства.

„— Не говоримо о томе! — рече он: осећаји се крију у дубини душе човекове и нико их не може оцењивати. Ја сам био поражен смрћу Лидије Антоновне, али живот нас помирује и са највећим губитком. Време је прошло и ја сам осетио могућности да искажем своје пређашње осећаје, осећаје према вама, Клаудија Антоновна... Верујте ми да су ти осећаји и искрени и топли... Ваш папа и мама — на мојој су страни. Мени само остаје нада да ћете се и ви са наклоношћу одазвати моме предлогу... Будите моја жена!...

„И ако сам раније знала шта ће ми рећи, ипак ме онтро жацнуше речи његове, а нарочито последње три, те журно устадох, пуна негована...

„— Ваша прошевина, кнеже, за мене је веома велика част... — рекох скоро гушећи се: тако велика да је ја не могу примити...

„— А за што? Ја вас молим!...

„— Хтели бисте знати: за што? — наставих истим тоном. За то што Лиди ни једном нисте говорили да је волите само што је старија! Ви сте је, дакле, — лагали! И за то још, што лажете и мене као и њу; за то што је мени много више драга, него ли вама, успомена моје јадне сестре; за то што вас презирем, кнеже...

„Више нисам могла говорити: осећај узбуђености грло ми је гушило... Нисам хтела пустити срцу на вољу да пред њим заплачем,

своју собу и пустих сузе да теку слободно... Није прошло неколико тренутака, а у собу уђе моја мама...

XIV

„— Шта си учинила? Шта си учинила? — Ти си увредила кнеза!... Глупа девојко, глупа девојко!

„Лице је њено показивало потпуну збуњеност. Јасно је било да се у томе часу осећала дубоко несрећна. Гледала сам је раширених очију и изглед ме њезин није ни мало гануо. Као да се каква хладна и нема стена беше у том тренутку ставила између мене и ње, као да то није била мати моја, која ме је нежно волела а коју сам и ја исто тако волела, већ нека сасвим туђа жена. Да, у том се тренутку зачео у души мојој онај хладни осећај отуђености, који је после тога све више растао, док ме, најзад, није довео до одсуднога корака.

„— Нисам ја њега увредила, већ он мене! Да, да, он је мене увредио...

„— Он! Тебе? Шта то говориш? Како? Је ли ти ништа рекао шта би било неуљудно?

„— О, не, не! Он је био потпуно уљудан! Сачекао је да прође шест недеља, ни више ни мање!... А зар то није довољно, да се заборави и да изветри из срца чак и најискренија љубав? Шта ви, шта ви? Та за то време охладни чак и нежна љубав родитељска!

„— Клаво!

„— Охладни, то је истина! Да то није истина, ви бисте његову увреду осетили пре мене. А ви... ви сте то сами желели и радовали се...

„— Клаудија!

„— Не, не! Ја вас више не ћу слушати, нећу вам се покоравати! Ви сте увредили Лиду, ви сте и мене увредили! Нисте нас волели, јер сте волели само свет, у којем смо се кретале, биле лене и биле ваш понос; само поноса ради ви сте били готови да нас дате кнезу: „Узмите коју хоћете, кнеже, једну или другу!“ — И вама је свеједно, што је он загао и Лиду и мене; ви чак нисте ни помислили каква је то љубав која се после шест недеља претвори у љубав према другој!... Није вам ни једанпут у памет дошло, да он не воли ни мене ни Лиду, него наше новце!... А знате ли ви да се он чак радује смрти Лидиној, јер се тако мој мираз — удвојно! Знате ли ви то?

„— Јеси ли му све то у очи казала? упита ме мама с ужасом.

„— Не знам шта сам му казала... Идите од мене, јер све ћу вас омрзнути! Идите!

„Мама покри лице рукама и поводећи се изиде из собе. Из кабинета допре до мене пригушени жагор гласова. Папа је викао, старамајчица уздисала, мама плакала. Али у тим тренуцима била сам сасвим равнодушна према њима. Очврсла сам. Њихова невоља изгледала ми је смешна, њихове сузе — извештачене.

„Не сећам се како је то било, да се и ја нађох у кабинету. Да ли сам дошла сама или су ме на силу одвели,

али знам да су ме дуго времена сви вређали. Папа је стајао преда мном са закрвављеним очима, са стегнутим и подигнутим песницама и викао ми у лице: да сам рђава девојка и да би ме требали растргнути. Ја га таквог још никад не видех. Мама је говорила о мојој незахвалности и о томе како је цео свој век била посветила нашем васпитању. Старамајчица је само тресла главом и нечујно плакала.

„— Ти ћеш се оправдати пред њим!... Не ти, већ ја за тебе... али ће за то бити све онако како ја наредим! викао је папа.

„— Ни за што! Ни за што! Ја се никоме нећу покорити! Њега презирем, а вас... вас не поштујем више! — одговорих му, заборављајући на себе од негодовања.

„— Ћути! Не—сре—ћо!

Онеспавих се и падох на под!

Када дођох к себи, била сам у својој соби, у својој постели и тако онемоћена, да не могах ни главе покрећути. Дознала сам, да сам тако већ шест дана у постели. Сви око мене беху уплашених лица. Дозвала сам економку Лизу, собарицу, Семена Андрејевића и маму. Мама је била бледа и посукнула у лицу. Јамачно се бојала, да ћу и ја поћи за Лидом. Папи су казали, да сам дошла к себи, и он је долетео у моју собу, пао преда ме на колена и почео ми љубити омршавеле руке. Све је дакле било опроштено и заборављено; а можда су дошли и до закључка, да нисам баш толико погрешила, колико је то њима изгледало.

„Оздрављала сам веома полако; све их је поражавало моје ћутање. Кадгод би ме о буди чему питали, одговарала сам једносложно, а сама ни о чему нисам почињала говор, као да ме спољашњи свет баш ни по чему не занима. Старамајчица, која се сада, без мало, преселила у моју собу, по цео дан седела би у насловачи, и не пуштајући вез из својих руку, причала би ми: како их је све моја болест бацила у бригу, и како се папа сам осудио тврдећи да је он свему крив, а једном за ручком рече са сузама у очима: „Њено је срце праведно... Дабоме, ми старци имамо своје, здраве разлоге, али они су њој туђи, па се за то и узбудила“... Кнез је отишао у Петроград. Није чак дошао ни у опрштајну посету, чак ни из пуке пажње само. Као што је изгледало, старамајчица је била на мојој страни. Можда и због тога што сам била у постели, бледа, слаба, изнемогла. Али мене није занимало све оно што је она говорила. Ја сам се, у самој ствари, удубила у свој унутрашњи свет који ми се у један мах учини велик, пун садржаја и пун дубоког интереса.

„У колико сам више оздрављала, све сам јаче и јаче осећала, да више не треба да се вратим у свој пређашњи свет, у нашу гостинску собу, колима на улици, на посела код познаника и т. д. После искушења што сам их преживела последње године, после греха свог према Лиди,

после увреда што их добих од оца, матере и човека који је имао у моме животу тако значајну улогу, — ја више нисам могла ући у свет са својим пређашњим безбрижно-веселим осмехом, који ми није допуштао да видим сву празнину и непотребност свега што је било у таквом животу. Осећала сам како ме чак и овлашни додир онога што ме очекује — обујми хладноћом ужасне досаде. Када би говорили: „Пролеће ћемо провести у иностранству!“ „Лето на Рјазанском имању!“, „У зиму ћемо приредити два бала, — треба развеселити јадну Клаву!“, „Примаћемо велико друштво, само да њој, јадници, не буде досадно!“ — мене је већ тада подузимала досада. Како је све то празно, непотребно, без живота, покварено! Да ли је такав и живот свега света? Да ли се живот, пуст и без циља, промењује само несрећама и узајамним увредама? Да ли је само то и ништа друго?

„Већ сам оставила постељу и у гостинској соби проводила дуге вечери са старамајчицом. Некако инстинктивно туђила сам се маме и оца, а старамајчица с оним својим великим, мирним очима, привлачила ме је себи.

„Ах, Клаво, Клаво! говорила је старамајчица машући главом: ти ми се не допадаш, ти ми се не допадаш!...

„Ја се, старамајчице, сама себи не допадам! одговорих јој уздахнувши.

„То не значи ништа, чак је то и добро... Кад се човек почне не допадати себи, значи да се тада поправља.

Кућа са призданим вајатом — вилером (Полимље)

„Је ли то истина? Ја се поправљам?... Кад би само знала, старамајчице, колико сам ја рђава?

„Ти? О, Боже мој! Кад би цео свет био тако грешан као ти, на земљи би рај био!...

„Ти не знаш, старамајчице...

„И не треба ништа да знам...

„И дође ми у један мах да јој све испричам, па то и урадох. Ништа не сакрих: од првог злобног осећаја, када нам дође кнез, па све до Лидине тоалете што

Кућа с уљаником у Подгори

је расекох! Старамајчица је била озбиљна, а када заврших своје причање, дуго је ћутала.

„То је стога, дете моје, што те нису научили никаквом послу. Ни глава ни руке твоје немадеше се о чему бавити. Увек сам говорила оцу твојем, да вас не васпитава тако погрешно. Да, да, тако сам му говорила. Нас су, Бога ми, друкчије васпитавали. Учили смо шав, домаћинство, па ово па оно, а сада све то, још мало, па ће сматрати као рђав тон!...

„Старамајчице, знаш ли шта ми је тешко? Ја никог не волим!... После онога догађаја са кнезом, мама и отац... између њих и мене као да се испречила стена каква. А и сви ми други људи изгледају хладни и бездушни... И у мом је срцу хладноћа.

„Да, да, да!... То је због тога што никад ниси ма шта урадила за друге... Ако хоћеш да заволиш човека, учини што за њега. Ја сам то већ огледала. Чим стекнем непријатеља, чим се у мени појаве осећаји што ме одбијају од њега, — а ја онда учиним ма шта за њега, и лепо видим како ми је тада мало ближи. Ето овн су моји везови за бедне људе... Седим у наслоњачи и везем... Ја чак и не знам оне у чију корист радим, а већ их по мало волим... Доиста... А шта су ти везови? Трице! А ипак осећаш свакога часа да не живиш узалуд, већ да си некоме ма и од најмање користи. И онда је тако топло у срцу!...

(НАСТАВЉЕ СЕ)

У сумрачју летње ноћи...

сумрачју летње ноћи врт усамљан тихо спава,
И Лахор је крила своја међу лишће густо свио; —
И док месец топазовим благим сјајем обасјава
Брда наша и долине, ја шапућем с тобом тио.

У заносу слатком глава на твоје ми груди клоне:
Ту међ' снежним криновима рај љубавни душа снива.
Испод наших ногу жубор речних вала у ноћ тоне,
Где у својим дубинама река један гробак скрива.

Зајечар, 1902.

И занесен ја ти причам тужну повест драгих двоје, —
Докле блудећ пустим вртом њихов Анђо тужно плаче;
И тад чвршће пригрле ме беле, топле руке твоје,
Пољубиш ме тад страсније, привучеш ме себи јаче.

Милутин Јовановић

А што га уби, бре?

С. Д. ТОДОРЌИЋ

Улице се роди и пође дрхтећи преко свода.
Ситне, безбројне зраке падале су на све
стране. Класје пожутело, готово зрело, савило
главе и рекао би човек да је задремало, да
га само ветрић не покреће по каткад из сањарија... Чује
се рика говеди, блека оваца или високи, отегнути глас
каквога момка где виче другог.

По прашљиву, уску путу, што се пробија кроз поља
и ливаде, ишао је он, Ђона-Пера.

Пошао је на заветину у А.

Једна, од колена дрвена нога, убадала се полако у
прашину, а од друге вирио му је из ноговице један патрљак.
Дрвена се нога забадала полако, опрезно у прашину;
штаке су се такође полако померале, те се његово, Ђона-
Перино тело љушкало баш као звоно на његовој цркви.

Мале, зелене, дубоко увучене очи гледале су на-
жљиво у пут посут прашином. Каткад се и штаке и нога
зауставе, глава му се исправи и он погледа преда се и
стане да би видео где је, па му се глава опет савије,
протрља знојаво лице о рамена а штаке заједно с ногом
залунају.

— Баш је врућина! — прозбори он покаткад,
подигне за часак главу, па се опет спусти.

Кад подигне главу, види му се јасно велико, црно,
набрано чело; на сред лица велики, помало црвен нос;
брада чунава, проседа; бркови оштри спустили се на
ушнице...

Поред њега је трчкарало јадно, мало, слабачко псе-
танце с исплаженим језиком и завученим репом међ ноге.
Чим псетање стане и Ђона-Перине се справе зауставе, па

укрутив главу, очи у пола затварајући а веће скупљајући,
викне достојанствено:

— Напред 'арш!

Псетање савије главу, завуче више реп међ ноге и
пожури, а Ђона-Пера мрдне задовољно главом и настави
пут....

Још је мало имало до села. Већ га је видео. Куће,
растркане тамо амо, с искривљеним оцаима, који тек
што нису пали; искривудан пут провлачи се поред кућа.
На обе стране пута коров, бурјан; патке и гуске трче по
барама, лунају крило о крило и весело гачу...

Дрвена нога опет се забадала, штаке су се померале
и Ђона-Пера је ишао од куће до куће. С лица му је
цурio зној, очи су му подвадуле, попрвенеле... Данас је
лоше среће! Кудгод је отишао — одјурили су га!

Уђе тако у дворште, скине полако једном руком капу,
пазећи да му штака не испадне испод мишице, и крља-
вим, тихим гласом прозбори:

— Уделите ми!

Глава му се мало извије у страну, очи у пола за-
творе и он чека. Кад му нико ништа не да, капу метне
полако на главу, штаке притеже уз тело, глава му се
исправи, очи у пола затворе, а веће скупљају и чује се:

— Напред 'арш!

Још је хтео да обиђе пошину кућу. Таман он на
вратнице, кад ал' ево поше где истрча из куће сав раш-
чуан и стаде пред врата, понадија некако одмах за њим
испаде. Дебела, велика трбуха, с лица јој цуре грашке
зноја; виче нешто попи, а попи савио главу и гледа сми-

рено у архове од ципела. После подиже главу и махну руком као да је хтео нешто рећи, па је опет спусти...

Ђона-Перу прође воља да уђе у двориште.

— Ништа нисам добио... Гладан сам! — прошапута и окрете се да види где му је керче и викну:

— Напред 'арш! — али је ово било изговорено плашљиво, очајно, није било више у њему оне достојанствености...

Знао је да до другог села има да иде много, врло много. А дотле: камо хлеба?

Ако му когод уснут не дадне чак ни кору хлеба?!

Изашао је из села. Нога се опет забадаше, а штаке су се полако помицале, али глад и умор као да су и њих уморили. Дрвена је нога све непоузданије стајала, а руке су све млитавије и млитавије држале штаке. Глава је била готово спуштена на прса, а очи су се полако затварале. Још по мало се напрезаше, штаке му одоше много у страну, дрвена нога се окрете и он луни крај пута.

Керче му притрча, поче да цичи, да га лиже и чешће је погледало на пут, као да некога очекује...

Ноћ се спуштала полако, тихо... Лаки ветрић је лелујао класје, а лишће је треперило. Месец изиде полако из једнога облака, па се опет сакри... Ветар је почео јаче да душе, лишће је са треперења прешло у шуштање, а грање отпоче да шкрипи... Круне, ретке капљице отпочеше полако да бију о лишће...

Ђона-Пера је лежао покрај пута, испод једнога грма. Уста је отворио и исплазио сав испуцан језик. Чуло се крклање. Осећао је да су га то умор и глад савладали. После се сети свога села. Ах! то је село! На узвиштини, опкољено грмљем. Па људи добри... После га поче свест да издаје, снага му је толико маласала да није могао ни да се мрдне... Велики комад хлеба указа му се испред очију, али као да је хлеб бежао од њега, а он га јури!...

Кишне капљице су ударале о лишће. Ђона-Пера је крчао, а керче је скичало најпре тихо, па после све јаче и јаче...

Ујутру је чуо нејасно зврјање кола, тонот коња и то га освести и пробуди. Снага му се мало снавањем повратила и он седе крај пута.

Кола су јурила. Чуо се прасак бича. Људи загрљени седели су у колима и клатили се а на једну а на другу страну.

Ђона-Пера пружи руку:

— Молим вас, умрећу од глади! Хлеба!

Кола су брзо ишла, зврјала, клапарала и нико га није чуо.

Сунце се појави полако... Цврнци почеше да се јављају из жита. Птичице су се стресале од росе и отпочињале певање. Све се увило у танку, провидну маглу.

Ђона-Пера побледе, преплашен мучно се да се погне на штаке. Ако се не погне, умреће од глади. Опирао се на једну штаку, дизао се до пола, али се она несрећна нога окрене и он са стењањем тресне о земљу.

Нешто му је зујало по ушима. На очи му ударила нека ватра, у телу га спонала дрхтавица.

Једва једном се успе на штаке и пође полако. После се сети керчета, па се окрете и као да је хтео опет викнути:

— Напред 'арш! — али није било ни потребно, керче је ишло полако, савило главу, завукло реп међ ноге, слабине су му силно одскакале. Није више трчкарало у шибље, није јурило птице, — кад да је и оно осећало да се нешто страшно догађа...

Није зашао ни кривину на путу, кад, мало подаље од пута, угледа једнога човека где је легао испод једнога грма, а велику торбу подметнуо под главу.

Пери сену кроз главу да је у тој торби хлеб. Штаке

Кровињаре и уцере — куће сиромашнијих сељака у Полимљу

се пожурише. Тело му се њихаше као никада дотле. Гледао је са стрепњом у човека. Само да се не пробуди докле не дође до њега. Већ је био близу. Имао је да се скине низ једну малу косу. Штаке му се раширише и он луни о земљу. Притајно се и гледао је у онога, да се није пробудио. Почео је да пузи, полако, опрезно...

Онај легао на леђа, метнуо руке испод главе, бледо лице развукло се у осмех!...

Ђона-Пера чим стиже до њега, ухвати за торбу полако, сав дрхтећи. Онај што је спавао трже се и стеже је грчевито.

Пери се диже коса у вис. Руке му се напрегоше и покуша да ишчупа торбу ономе из руку. Онај га стеже око врата рукама...

Ђона-Пера осети да га снага издаје и у једном тренутку се сети ножа. Истргне га иза паса и зари ономе у слабине. Онај пусти Перин врат, клече на колена,

стеже руком ударено место и погледа молећи Перу, али се пож још једаред зари...

* * *

Поточић, што је туда пролазио, тихо је жуборио. По нека рибица се праћакне, а вода прсне и засија се према сунцу.

Пера је јео полако хлеб и давао парчета керчету.

Керче је тихо скикало и чешкало радосно главу о дрвену Перину ногу...

Једна кола зазврјаше и кад дођоше насипрам Пера, видеше мрца.

Сви брзо поскакаше из кола и дођоше Пери.

Један суви, високи, са малом као у совуљаге главом вајкао се:

— Ај! Ај! А што га уби, бре?

Моји јади

јечити су јади моји,
Бескрајне су бриге моје,
Што хи Љељо на дар спрема
Оштрим прхом стреле своје,

У дубини мојих груди
Само огањ туге гори;
Против срца ум се диже,
А мис'о се с мишљу бори.

Покрај

И ко знаде: да л' су часи
Жића мога избројани,
Јер ено ми пред очима
Будућности црни дани.

Гле! док мило око твоје
На мом срцу рану блажи,
Дотле Љељо стрелом својом
Другој рани мјеста тражи!

Авдо Карабеговић

Брачне фотографије

НАПИСАЛА ЖЕЋУ

(СВРШИТАК)

VII.

Интимност

Соба за спавање. Намештај дрвен политиран, застрт плаветном материјом. Два прозора који гледају у врт; крај једнога прозора је наслоњача; на тој наслоњачи завалио се Ђиђи Гијери као човек коме је врућина и који се врло добро осећа у кошуљи. Недеља је, те служавка, да би могла дуже остати у шетњи, распредила је постељу; бели огртачи су посувраћени; на поду, са Софијине стране, виде се две елегантне кашмирске панучице извезене персијским везом. С Ђиђијеве стране опет стоји на поду пар пространих пануча од црне коже, извезених црвеним везом. Софија се облачи пред огледалом.

Ђиђи. Ђаволска врућина! Данас је термометр показивао 28 степени.

Софија (стежући пришњак). Просто човек не зна како да се обуче (застане часком, посматра се с дивљењем, надајући се да је и Ђиђи посматра).

Ђиђи. А и време је. Оне дуге кишетине и непрекидна хладноћа беху права несрећа за поље.

Софија (облачи полако преко ружичастог пришњака батистено извезено јелече; ефекат је диван). Тако! (закопча једно дугме па онда стане пред мужа).

Ђиђи (за се). Како су ове жене споре у облачењу!

Софија (јако уздахне).

Ђиђи (који је чуо тај уздах). Пази, не стежи се сувине. То је врло штетно.

Софија (мало љутито). Та не стежем се!

Ђиђи. А! Мислио сам...

Софија (стане преда њ). Мислиш да сам се много стегла?

Ђиђи. То ћеш најбоље ти знати; ја не носим пришњак. Само, кад би се мало пожурила...

Софија (горко). Досадно ти је са мном?

Ђиђи (природно). Досадно ми је седети код куће кад је тако леп дан и кад смо већ одлучили да идемо на поље!

Софија још једном зловољно погледа своје јелече. Сама га је извезла, последње године у заводу; и те ру-

жичице, ти листићи што су везени на длаку тачно, оне рупице што их је са огромним стрпљењем израђивала у топлим јулским данима, докле су ученице дремале а госпођа учитељица упућујући их говорила својим катедралним гласом: Софија, пази, Софија! — те ружичице, ти листићи садржаваху мирис целе ђене младости, толике миле илузије, толике маштарије романтичне главице и девојачке снове.

Софија. Већ је доцкан (и не слушајући на одговор зловољна на саму себе нервозно се облачи).

Биђи (извуче из шпага једне новине; развије их, прелети погледом, па онда почиње читати гласно): „Последње депеше из Москве јављају, да цар и царица... Интересује ли те?

Софија. Та... нисам ни слушала.

Биђи (поново чита). „Последње депеше из Москве“...

Софија (прекинувши га) Остави се. Знам већ шта је. Несрећан случај Мацолнијевих. Већ сам ухватила страх од новина, откако се у сваком ступцу говори о тој несрећи.

Биђи (смејући се). Али ово је денеша из Москве...

Софија. Хе! Не мари то ништа. Чак и чланак, који би се почео речима: „Љубав, суверенка света“, могао би да се односи на несрећу Мацолнијевих.

Биђи. Онда ништа (чита тихим гласом).

Софија (за то време облачи врло елегантну хаљину од сугаћ-а у боји бегоније, отворено и затворено, уз коју долази шешир с три мала листа од бегоније и махалица која је сама по себи један велики лист бегоније). Несумњиво је да ће ова тоалета убити у појам цео женски свет у кавани Кова. (Осмех задовољства лебди на Софијину лицу).

Кула под сламом у Превину (Дробњак)

Биђи. (Савије новине и гледа у своју жену). Јеси ли готова? Е, то ти одело дивно доликује.

Софија. Једва једном!

Биђи. — ?

Софија. Дабогме... никад ме нећеш ни да погледаш!

Биђи. Па видиш да сам те гледао.

Софија. А допадам ти се овако?

Биђи. Допадаш ми се увек.

Софија (мисли да је та реченица лепа, али сувише кратка).

Најстарија кула, по предању зидана на 17 год. пре Косова у Превину (Дробњак)

Биђи (Обуче капут, метне манжетне, оковратник и рукавице). Хајдемо.

Софија погледа се још једном, последњи пут, у огледало и у њој се зачине смела мисао, да стегне свог мужа и да му учини ватрену љубавну изјаву.

Лака као срна силази низа степенице, унапред се радујући, што ће се ухватити под руку с Биђијем, и што ће сами њи стазом по врту и тврђави; за тим у кавану Кова, у фантазмагорију од светлости, боја, музике; па онда и опет сами, по пустим улицама, прибијени уза зид, певушећи тајанствено, као да он није чувени професор Биђи Гијери, већ какав јунак из романа, какав пустоловни лакоумни витез, који је кадар на сред нијацие Дуомо клекнути и замолити је за допштење да је пољуби у руку.

Биђи (на вратима). Охо! Охо!

Софија. Ко је?

Инжињер Малфати (клањајући се дубоко). Свратиш да видиш шта радите.

Биђи. Хајде с нама. Шта велиш? (удари га љубазно по рамену). Браво, инжињере!

Инжињер (Софији). Госпођа, види се, добро изгледа?...

Софија (угризе се за усне тако да јој умало крв не удари). Врло добро! (за се). Ни вечерас није мој.

VIII

Б у р а

Софија, сама у салончићу, седи крај прозора, намотава плав вунен конац и мисли:

— Мама ми је препоручила да радим... да је овде, била би задовољна; имам да радим вас дуги дан. У петак је свети Лујђи и Бог зна да ли ћу стићи да довршим ове пануче! Добро је још што сам се одлучила да

их изградим, иначе Ђићи би до судног дана носиле оне своје папучетине... Овај конач пун је чворова... Ко би рекао. Чинио ми се младић пун осећаја! Просто, те људе никад не можеш довољно прозрети. Тхе!! (дубок уздах) Дobar је, да, добар је; чини ми се и да ме воли, али каква бледа љубав према оној коју сам ја сањала! (конач се прекине) Тако хладан карактер... (поново се прекине конач) Ох! Овај конач је жива мука. Није могуће овако даље радити. А сад?... (свине јој у глави нека мисао). Чини ми се да имам другог... мало угастијег, али то је свеједно, чак је можда боље што је затворенији за папуче. Где ли сам га турила? (два минута размисљања) Имао га је у рукама Ђићи, прекрсноћ, кад смо оно доводили у ред фијоку у столу за писање... он га је можда у забуну забацио — или можда ја — само ако није отишао са старом хартијом... Ђићи је избацује често! (Дигне се и отвори фијоку на столу за писање). Пера, комади хартије, црвени восак... ништа; железнички ред возње... ништа; граматика... Ох! ево га, ево га!

Конач је увијен у парче писане хартије. Софија случајно баца очи и прочита: *Обожавани мој анђеле*. Поново чита. Боже! то је писмо њезина мужа. Види се да је то ружна, али потпуна копија. Софија пребледе и стегнутих зуба, задржавајући дах, дрхћући, узбуђена, развило писмо у коме се изјаве најватреније љубави спајају с махнитим описима лепоте неке Елзе и полаже заклетва да ни једна женска неће моћи збрисати из његова срца тај страсни осећај.

Софија је поражена.

Пред очима јој играју ти ужасни, ватрени редови. По неколико пута читала је те страсне изливе: „Чини ми се да непрестано милујем твоју мекану косу, чини ми се да слушам твој сребрни глас, осећам, ох осећам још на својим устима додир твојих божанствених усана“...

Та да ли је то писао он, Ђићи? Да ли је то писао онај хладни Ђићи, онај Ђићи што не зна за страсти? Онај Ђићи Гијери, професор, што пије изјутра квасију и носи широке папуче?...

Софија је била изван себе. Да ли је дакле Ђићи само према њој расуђивао онако на длаку логично и био онако равнодушан? Да ли је он само за жену прикупио онолико искуство и скептицизам? Да ли је дакле увек био такав?...

А та жена!

Обузе је љубомора прошлости, најгора од свих љубомора. Бол и ужас непрестано су је наизменично кињили.

Тог дана више не узме конач у руке. Седела је само и домишљала се како да дочека Ђиђија.

Шта ће му рећи? Та она се не зна претварати. Учиниће овако. Чим га види, појуриће му у сусрет као каква фурија и покаже му писмо. То је прва мисао која јој дође на ум; али за тим се промисли да никад не ваља пренаглити, те се одлучи да ћути и да потајно испита земљиште. Кад би му писала? Не! — Не, то средство није омиљено. Кад би побегла својој мајци? — а онда?

Још се није била одлучила, кад се у предсобљу чу мирни и звучни глас Ђићи Гијерија који је питао служавку да ли се сетила да затвори прозор на подруму.

Софија се намести величанствено у наслоњачи, и стиснутих усана, љутита лица, узме да броји дугмета.

Ђићи (улазећи)... јер ако се не држи прозор затворен, на овом топлој времену вино се врло брзо укисели (спазми своју жену). О, Софија!

Софија (дурн се и не говори ништа).

Ђићи (скине шешир, убрише зној с чела и гледа у сто који још није постављен). Хе? Софија, чини ми се да смо мало задоцнили.

Софија (сурово). Можда.

Ђићи. А данас сам баш жестоко гладан.

Софија (ћути као заливена).

Ђићи (приђе својој жени). Како те то занимају та дугмета!

Софија (ћути једнако).

Ђићи. Је ли, Софија, шта је теби? (узме једну столицу и посади је до ње) Осећаш ли се рђаво?

Софија (одриче главом).

Ђићи. Дед, пољуби ме.

Софија (одбивши га поносно). Ох!... да кварим додир божанствених усана! (сломи једно дугме).

Ђићи (изненађен). Шта то значи? Софија, ја не разумем.

Софија ћути као нема.

Ђићи. Та говори, објасни ту ружну заговетку.

Софија (иронично). Да говорим! Шта би ми вредело да говорим кад немам *сребрни глас*?

Ђићи (за се). Да није полудела? (гласно) Софија, ја те збиља не разумем. За име божје шта се догодило.

Софија (страховито као Правда). Пре свега једну реч. Волиш ли ме?

Ђићи. То није ништа ново. Дабогме, волим те, знаш.

Софија. Колико?

Ђићи. Тхе, колико? За то нема нарочите мере; бенометар, драга моја, нису још људи пронашли.

Софија. То је дакле твој одговор? (скочи, дочепа са стола оно фатално писмо и покаже га Ђиђију) А овде си умео да се изразиш!...

Свечан тренутак.

Ђићи гледа кроз наочаре писмо, позна га и лако порумени.

Софија. Ту ниси оскудевао у речима, - и ни једна ти се није учинила сувише ватрена, сувише жива! Ту си знао како се љуби једна жена! Ту је све занос, бунило, поезија!

Ђићи (употреби јецање које је прекинуло Софијин говор). Драга моја, кад сам ја писао то писмо било ми је двадесет година. У том доба је допуштено човеку, који љуби први пут, да претера у својим манифестацијама... У осталом, жена о којој се говори у овом писму умрла је одавно и ти немаш никаква разлога да будеш љубоморна.

Софија. Ја нисам љубоморна на њу; љубоморна сам на тебе, на твоју прошлост, на сву ону твоју снажну младост коју си дао другима, на сва она усхићења којих сад немаш више...

Ђићи. Та ти ваља да знаш, да мушки... пре но што се ожене...

Софија. Знаш и сувише! Ох! Срећне су оне жене које ви не узмете (удари у плач).

Ђићи (благо је милује по коси).

Софија (стресе се и тргне, јер се сети једне реченице у писму: „Чини ми се да милујем твоју мекану косу“). Пусти ме! Нећу милостиње твојих млакних миловања.

Биђи. Мила моја, промисли се, врати се себи...

Софија. Не, не, одлази.

Биђи. Ја те љубим...

Софија (зачекивши уши). Ћути.

Биђи. Ти ваља да ми опростиш што нисам мало ватренији. Мој карактер...

Софија. Није истина!

Биђи. Године, искуство...

Софија плаче тако јако да Биђи оде да затвори врата и прозоре; за тим видећи да се његова жена не да утишати, реши се да причека да мине бура, те седе на диван и скрети руке преко колена. Баш на дан раније прочитао је два француска стиха, који су га нагнали да се смеје. Песник је ту казао:

*J' ai vu ceux des femmes, j' ai vu ceux des flots.
Et je plains les maris que les matelots.*

Сећао их се потпуно; али више се није смејао.

Часовник на камину изби шест и по.

Биђи (одлучив се). После свега ваља ручати.

Зовну служавку којој, да би спасао углед, рече да госпођу боли глава.

Служавка уђе на врховина претију и метну на сто чорбу; међу тим Софија је седела у наслоњачи и загњуривши у њу лице плакала.

Биђи (држећи савијен убрус). Хајде, Софија... Немој се детињити. Кад би те ко видео рекао би да си изневерена, међутим Бог ми је сведок да те волим и да ти желим да си срећна! (Сина министру и себи и њој). Софија... Софија, ти ме једиш.

Софија (снажно, окренувши му лице). Ваљда ја уживам!

Биђи. Свакако да ти је од воље да уживаш или да патиш. Међу тим ја, помисли, драга моја, био сам цео дан у школи, имао сам испите, који су ме ужасно заморили, долазим кући ђаволски гладан и у место постављена стола затичем уплакану жену и писмо писано пре петнаест година. Све је то кадро да човека изведе из стрпљења (после министру сиром). Хајде, седи на ручај!

Софија. Нисам гладна.

Служавка улази и пријављује госпођу Ардизони.

Биђи. У ово доба.

Служавка напомену да ће ускоро седам сахата и да би се досад било ручало да госпођу не боли глава.

Биђи. Истина је (остави кашику коју је држао у руци и упути се у сусрет пуници). Стрпљења! Данашњи дан је кобан (сети се она два француска стиха).

Софија притисне рубац на очи пошто их је претходно убрисала.

Госпођа Ардизони чим уђе на врата баци поглед по соби и стискајући руку Биђи Гијерију рече за себе: Ту смо.

IX

Савети Биђи Гијерију

Госпођа Ардизони (окренувши се Софији). Збогом, моја драга кћери! (за тим се обрне Биђи Гијерију који је чека са шеширом у руци). Жао ми је, драги зете, што ти морам досађивати...

Биђи (као образован човек). Ох! немојте тако говорити, за Бога.

Госпођа Ардизони. И сувише смо далеко једин од других. До године ћу узети стан овде, у вашој близини.

Биђи. То ће бити врло добра ствар. Не говорим то због...

Госпођа Ардизони (смешећи се). Не сумњам (загрли Софију и саветује јој нешто тихим гласом).

Кућа са колебом и савардаком у Језерима (Дробињак)

Софија (црвених очију и мало збуњена). Збогом, мама. Биђи се упути за госпођом Ардизони која изиде и низ степенице.

Госпођа Ардизони (на улици). Лено вече.

Биђи (нудећи јој руку). Ванредно лено.

Иду напоредо ћутећи двадесетину корака.

Биђи (мало сметено). Жао ми је што сте затекли Софију у таквом стању... незгодна ствар.

Госпођа Ардизони (која је очекивала да јој се Биђи повери). Жао ми је Вас. Желела бих да Вам моја кћи никад не даје прилике да се једите.

Биђи. Ох! да, то бих желео и ја.

Госпођа Ардизони. Ја мислим да Софија нема намеру да то чини. Како Ви мислите?

Биђи (опорије). Морам рећи да је она изабрала рђав пут и да ја нисам мишљења да сви путеви воде у Рим.

Госпођа Ардизони (хладно и мудро). Нема сумње да Софија није у праву, али...

Прође један господин и поздрави Биђи Гијерију; он скиде шешир. Госпођа Ардизони беше стала на оно али.

Биђи (кад је прошао тај господин). Ви хоћете ваљда да кажете, да има и до мене кривице?

Госпођа Ардизони. Кривице, то нећу да кажем; па ипак (оштрије)... доста људи не знају да сажаљевају, неће да појме извесне слабости женског карактера...

Биђи. Може се рећи и супротно. Жене не знају да сажаљевају, неће да схвате извесне слабости мушког карактера.

Госпођа Ардизони. Свакако да онај ко је старији и има више искуства, мора имати извесне моралне снаге (неуслишено). Ох, Боже, бити ваљан муж значи бити уметник.

Биђи. Уметник?

Госпођа Ардизони. Дакако. За то је потребан дар.

Биђи. А имам ли га ја?...

Госпођа Ардизони (одмах). Имате, драги мој зете, разумете се, само ако хоћете; то јест да не будете више као они људи што иду главним путем, а жене упућују пречацима.

Биђи (замисљен). Шта хоћете да кажете тиме?

Госпођа Ардизони (поверљиво и живо). Гијери, будимо праведни; ја због својих година а ви због привилегија свога пола, стекли смо искуство које потпуно недостаје Софији. Кад сам вам дала своју кћер она је излазила из света снова...

Биђи (прекинувши је). У томе баш и јесте зло. Зашто се девојке навикавају на тај живот? Зашто им се не каже истина? Зашто...

Госпођа Ардизони (прекинувши га). За то што то није могуће и онај ко то каже утописта је; за то што би било потребно да се пре свега измени цео друштвени систем, да се реформишу обичаји, да се униште традиције, да се прекине с пристојношћу, са стидом, са свим оним што је досад сачињавало најпоетичнији женин ореол. Потребно је бити мајка па да би се појмила лаж новог јеванђеља које се проповеда. Чујте ме: у својој страсти, да изједначите сваку ствар, људе и жене, поштедите бар девојку; ако је лишите светиње њезина незнања, чистоте њених снова, шта јој онда остаје?

Биђи. Значе.

Госпођа Ардизони. Али то је добро за нас, мршава утеха за ваше ишчезле илузије. Шта хоћете да ради девојка с теоријским знањем? Какве ће користи имати кад јој с прогресом покажу истине живота затворене у једну стављену бочицу, на којој пише: *види и не дирај*? Питам вас то.

Један трамвај, двоја кола и једна колица препречиле пут. Биђи Гијери и његова дама засталоше док прођу.

Биђи (гледајући унаоколо да не наиђе каква друга кола). Па онда већ су четири месеца како се Софија удала...

Госпођа Ардизони. А шта су четири месеца наспрам двадесет и четири године?

Биђи. Драга моја госпођо, покрај свег поштовања које вам дугујем и покрај љубави наспрам Софије, ако бих морао чекати двадесет и четири године...

Госпођа Ардизони (смеша се). Како сте нестрпљиви! (озбиљно) Муж има ту мисију да жену дотера. Мајка може само да да добру девојку; до мужа је да је претвори у ваљану жену. Разумем, (озбиљно и помало саркастично) човек који је војевао целог свог века, који је познавао непријатеља у рату, у миру, у свима могућим приликама, такав човек, такав ратник заситио се борбе. Он би био рад да нађе плод свеж, зрео, укусан, готов, који би му одмах накнадио све оне труле плодове што их је раније гутао... а ако је тај плод на мало узвишенијем месту, ако је немогуће дохватити га... јунак се замори. Није ли тако?

Биђи (покрвени; али је помрчина те се не види). Природно је да човек, жени се, не мисли да ће у брачну собу ући по свици.

Госпођа Ардизони (лаконски). Нисте у праву.

Биђи. Како? Ви бисте хтели да муж непрестано буде Ромео! Чудим се да једна паметна жена као што сте ви... Ако су то савети које дајете Софији...

Госпођа Ардизони. Не бојте се. С мојом кћери разговарам ја сасвим друкчије; али кад сам с вама дужност ми је да по мало браним ствар тих јадних младина, које су још јуче биле неiskusне девојчице... Шта би вас то толико стало, кажите, о ви позитивни људи, да малко поштедите песничку тежњу нашег пола, да нам допустите по коју илузију? Изјаснићу се боље. Волите ли бонбоне?

Биђи (зачуђено). У неколико.

Госпођа Ардизони. Али рецимо да их волите?

Биђи. Појео бих их.

Госпођа Ардизони. Тако, јесте? Појели бисте их и ништа више. А видите, жене међу тим воле кад им се бонбоне предаду у атлазној кутији, урешеној свакојаким златним и сребрним ресама... Та украшена кутија представља младинама љубав онако како је оне замисљају и, почујте само, бонбони се поједу, али она дивна атлазна кутијица остане за увек у једном најлепшем углу њихова ормана...

Биђи (удубио се у мисли).

Госпођа Ардизони. Надам се да вас нисам увредила?

Биђи. Ох! не (гризе браду) Само ја сам у великој забуну. Закључак је нашег говора: или украсе, или... без бонбона. Ту смо на раскрсници.

Госпођа Ардизони. У животу има увек раскрсница; иначе како би се могло бирати?

Дошли су на пијанцу Дуомо.

Биђи. Волите ли кроз Галерију или да прођемо улицом Карла Алберта?

Госпођа Ардизони. Улицом Карла Алберта, ако немате шта против. Ето једне раскрснице (смеје се). Али ја сам изабрала одмах.

Биђи (отворено). Добра моја госпођо, ви мислите да сам ја рђав човек?

Госпођа Ардизони. Боже сачувај, драги Биђи! Ви сте врло добар зет, и ја сам уверена да ћете бити срећни са Софијом; али у прво време ваља имати мало стрпљења, а још више од стрпљења уметности. Помислите, молим вас, да Софија воли први пут, да она у љубави мора ваћи остварене све своје жеље; да је она дужна да нама посвети сву своју снагу, све своје осећаје, све откуцаје свога срца, докле ви за све то нећете ни да знате...

Биђи (полуозбиљно). Опростите, ви сте једна ужасна пуница.

Госпођа Ардизони (смеша се).

Биђи. Седам Херкулесових напора били би права играчка према мукама таквог мужа.

Госпођа Ардизони (тишим гласом). Али муж има једног јачег савезника од њега.

Биђи (не разуме и гледа у пуницу зачуђено као човек кад би видео да у јуну пада снег).

Госпођа Ардизони. Јесам ли се изјаснила?

Биђи. Као Коран на турском.

Госпођа Ардизони. Међу тим ствар је јасна. У чему оскудева Софија по нашем мишљењу?

Биђи. По мом мишљењу не оскудева ни у чем. Међу тим ако она има великих тежња, потребе за љубављу, за уживањима...

Госпођа Ардизони. Напред само.

Биђи (узрујано). Онда... шта да вам даље говорим.

Госпођа Ардизони (озбиљно). Кад страсна и пуна осећаја жена не нађе код човека потпуно задовољење потреба свог срца (то бива готово увек), онда је накнада, утеха, последња реч велике поеме, исход сваког идеала, сваке жене...

Биђи (задржи дах да боље чује).

Госпођа Ардизони (врло тихо). Материнство.

Биђи (чисто одахнув лакше). Врло добро!

Госпођа Ардизони. Дугујете Софији једног синчића па ћете видети, како ће бити мирна, ведра, срећна... Њен ум неће више блудити по свету снова, њено срце ће

напослетку наћи онај неисцрпни извор нежних осећаја, које могу улевати само деца.

Биђи (весело). Тхе! Тхе! Савет можда није рђав.

Госпођа Ардизони. Кад је тако учините што брже да будем баба.

Што ли...

(А. В. Комаков)

Што ли иде за мном
И мира ми не да?
Сретне ли ме кадгод —
Лукаво ме гледа.

Та ја нисам смешна
Да би за то стао;
Па што иде за мном,
Ко му права дао?

Сећам се, већ давно,
Неки бал се дав'о:
Сваку ј' игру са мном
Ко луд одиграв'о.

Нема сумње: леп је!
Нос, обрве, лице...
Али очи, очи, —
Мере немилнице.

Јух, ала су плаве,
Сјајне, жарке, смеле, —
Ко да би нас, јадне,
Прогутати хтеле.

Окан'те се, молим,
Са праћењем својим:
Очију ђаволских
Ко натре се бојим!

Р.

Манастир Давидовица *)

Било нас је тројица у дружини, која се опремале да посјети развалине манастира Давидовице. Полазна тачка била је Пријеноле, а одатле до развалина има пуна четири часа, све уз Лим пдући. Али се није било тако лако кренути „к'о с грлом у јагоде“. Бога ми, морали смо мало протријети чело, па обазрети се на ово, па обазрети се на оно. Ни један од нас тројице није раније био тамо. А некако знамо да има туда уз пут и крај Давидовице мухамеданских кућа, па ко ти зна, могу нас пресрести гушави Полимци. Сем тога имала је још једна околност: требало је ма како мотивисати наше путовање, јер је сељак преко мјере радознао и хоће да зна узрок твоме путовању, иначе је скроз неповјерљив, а мени је баш требала њихова повјерљивост. Како ћемо и шта ћемо? Док једва загометку ријеша наш брат Весо: пронађе он некога свога кума у селу Гробницама код Давидовице, старог кума, чије се кумство већ заборавило, те дај обнављај. Управо сва се тројица у напријед окумисмо са њим, па хајд' куму на теферич.

Пошли смо десном страном Лима.

Дивна је долина Лимска у овом свом средњем току. Стране су јој благих нагиба, пошумљене и засејане растр-

каним селима, а Лим зелен, тих, тихан, у летње доба када смо пролазили, провлачи се и тек овде-онде удари

Стаја у Језерима (Дровњак)

о коју стрмен, о који крш, па сјетно зашупти, па онда опет мирно, мирно... Боже, мислиш, да мирне и тихе ријеке!... А луда је погдјекад, да луђа бити не може: хуји, чупа, ломе, обара, носи... Страхота бојја! Вријеме нас није добро служило. Бијаше облачно кад

*) Види слику у 4. овогод. броју „Нове Искре“.

смо пошлн, а доцније мало поче и кише падати. Овде-онде узани козји путеви. Ваљало је још да пријеђемо најмучнији дио пута, баш пред Гробницама, кроз Стругове, гдје је долина Лимска узана, а пут страховито рђав. И онако окисле, сад нас је и лишће с дрвећа росом натацало, јер је шума додала са свију страна. Управо кад смо стигли свом премилу куму, није било ни једнога мјеста на нама, које није било кишом натоњено.

Благо нама ево нашег кума! У жељу нас је дочекао.

Одморили смо се лијено, осушили, док ограну јарко сунце, те се ми брже опремај Давидовици; од кумове куће нема нам ни 15 минута уз долину рјечице Повијаче. Читава се чета крене са нама: и православних и мухамеданаца. Ми смо се грдно преварили, што сумњам у мирољубивост Гробничких мухамеданаца. Красни, пн-томи људи. Дошли су нам одмах на добродошлицу као и православни; љубазно су се питали са нама и молили да их посјетимо. Кум и остали православни сељани нису могли да се нахвале како са њима лијено живе; ни жене им се чак од њих не крију. Е чуда божјег! А куме по Богу, што нам то раније не каза?

Опет кроз шумарке, зараслом стазом ишли смо Давидовици, и једва на дијеста корака пред њом могамо је угледати. Од једанпут се цјелокупна показује. Сунце је јасно освјетљавало, а слика је била колико романтична, толико и тужна. Дивљи предно. Високо се надвиле у округ стране Вучје Главе, Обитка, Соколоваче и Коњске Главе, а низмјенце по њима: крш, густа шума, рудине, про-паци, пнтоме луке, а у дну те слике — развалине. Стрче греде са кубета, расуло се камење у наоколо, зидине обрасле копривом и грмењем, а на врху се узви-силе танка јела и бреза, припило једна уз другу некако тужно, као да некога оплакују.

Један од старијих летописа, Врхобрезнички, каже да: „синъ великаго жоупана Немањ Вљканъ братъ пр-вовѣчаномоу краљу Стефану. Сѣ же Вљканъ велики кнезь роди сина Дмитра жоупана въ иночскомъ образѣ наречени Давидъ, иже създа црковь светаго Богоѡвѣ-ниа при рѣцѣ Лимѣ, въ мѣстѣ Бродаревѣ.“

Код народа такође постоји традиција да је овај ма-настир зидао некакав калуђер Давид, али о њему ништа више не зна да каже.

Вукан Немањин осим Дмитра имао је још два сина: Ђурђа и Стевана (В. Годишњицу, књ. X. и XIV.). Даље о њима историја само нагађа, а не зна ни ред рођења њихова. Свакојакo је поуздано да се жупан Дмитар, чије је жупанство ваљда било ту у Полимљу, прије смрти по-калуђерио, па онда као калуђер Давид проводио последње дане у својој задужбини. Не зна се кад се покалуђерио, али је, према једном документу, дубоку старост у калу-ђерству дочекао. К. Причек је у XI. Споменнику поред осталог објавио један акт из Дубровачке архиве, по коме је калуђер Давид био жив 1286. године. Дао је био неку оставу Дубровчанима у сребрним стварима и посуђу 1282. године, па је 1286. године 24. септембра сву натраг повратио, и на то дао признаницу у граду Акону, на обали Палестинској, на путу ка гробу Хри-стову. —

За Вукана, оца Давидова, у историји се не зна та-чно кад се престао, али ако срачунамо вријеме од ро-ђења Вуканова, који је био најстарији син Немањин (В. Љ. Ковачевић — Глас LVIII.), онда је Калуђеру Давиду 1286. године, и да је био најмлађи син Вуканов, мо-

рало бити најмање до 80 година. Према још једном документу, што га наводи И. Руvaraц из дјела Архиман-дрита Сергије, дан смрти Давидове пада тачно онога датума, када је издао ону признаницу у Акону, те отуда мисли да је старца Давида смрт стигла истога дана, када је дао ону признање Дубровчанима, на путу ка Светоме Гробу, далеко од његове отаџбине и задужбине. (В. Годи-шњицу књ. ?).

Прешли смо преко дрвенога мостића, изнад од кише набујале Повијаче, и ја се упутих овој страни с пуно пијетета и радозналости. Горео сам од нестриљена, нећу ли наћи који надгробни запис и прелетао сам журно очима зидове и подове. И живопис опао, нема нигдје ништа, тек по негдје види се рука или пола главе каквога свеца. Под изривен, а у предњем дјелићу неколико дугих гра-нитних надгробних плоча. Ту се зауставих. Загледам једну: при дну узана, па се ка врху све више шири и полу-кружно завршује, на најширем горњем дијелу круг, а у кругу извајан штит — никаква запис; друга иста таква; трећа до пола замакла у земљу, истога облика и са за-писом на штиту. Сви око мене ћуте и гледају шта радим. Помогло ми, те је брзо извадило. Један старац, гледа-јући моју журбу и радост при чинићењу записа, рече: „Е туј ће бели бити нара!“

У камену се потпуно очувао запис, и ја тачно сн-мних ове ријечи: „мца маѣвы днѣ прѣстави се рабѣ бжи Дмитръе а зовомъ вратко“ (В. записи и натписи од Љ. Стојановића). Сину ми кроз главу генеалогича Вуканових потомана и полемика наших историка о Вратку, ону кне-гиње Милице и одмах спонтано закључих да ће то бити натпис над гробом Вратка, оца кнегиње Милице*).

Преписах и усправих се. Сељани зинули, гледају у мене.

— Знате ли, браћо, шта ово пише овде? На овој плочи пише, да под овим развалинама леже кости Југа Богдана, оца царице Милице.

Сви се згледаше и поћуташе.

— А је ли Југ Богдан погинуо на Косову? — до-даде један из гомиле.

Ја се мало збуних, али се брзо опоравих:

— Јесте погинуо на Косову, али су му тијело про-нашли, донијели овдје и закопали.

— Боже 'валимо те! — чуше се гласови.

Никаква више записа нијесам нашао, и поред најбри-жљивијег тражења.

Сама црква је сразмјерно старинским задужбинама врло мала и тјескобна, али је грађом и обликом необи-чно сиретна и завреднога изгледа била. Облика је крета, имала је три кубета ситом (бигрем) лијено засвођена. И све је остало било од сике саграђено, само су довршнице и первази на прозорима од бијелог мрамора. Сељани не знају ништа да причају, кад је ова задужбина престала појати.

Гилбердинг, који у своме путопису помиње овај ма-настир, а није га походио, од некуд зна да је црква цјелокупна и да служи. Међу тим биће да је о томе рђаво извјештен био, јер ни најстарији сељани у селу то не памте. Ну, црква је до скоро, прије десетак година, го-

* Овај мој препис дошао је у руке г. И. Рувару, и он је поред њега додао ову примедбу: Свакојакo овде не може бити говора о старом Дмитру — Давиду, јер се у наводу не би предвидело његово калуђерско име.

тово цјелокућна била, па се, лишена свакога надзора, отпочела лагано рушити. Најприје се једно десно кубе провалило, па онда велико средње. Кад се ово средње провалило, чула се ломљава и грмљава чак у село Гробнице. Сељани брже боље притеку манастиру да виде шта је. Кад су виђели, онда су сјели на развалине и плакали, осјећајући да ће тако лагано нестати са свим ове старине, коју они много цијене, а нијесу у стању да је оправе.

Грчке владике слабо су се осиртале на ове старе српске задужбине, а прости сељани нити су умјели, нити имали пута да добију допуштење из Цариграда за оправку. Вријеме омет није имало кад да чека, него је отпочело свој посао — рушење, и неће требати још много година, па да се овај красни споменик српске прошлости претвори у гомилу камења, обраслог грмењем.

Око цркве се виде трагови, гдје су били конаци манастирски, а испод њих су се и дан дањи врло добро очували подруми, чврсто озидаани и засвојени. Види се да су кроз сва времена калуђери јако цијенили подруме. Сељани причају да су силни виногради били у присојима изнад манастира, куда се и сад налазе задивљале лозе. Па онда мало испод цркве, изнад Повијаче, очувао се врло добро озидаани рибањак, у сред кога и данас извире

прекрасан извор, који својом водом пуни рибањак и једним се јазом одлива. Како се то све лијепо старац Давид умно побринути за своју испосничку душу.

Виђећи моје брижљиво разгледање рушевина, сељани су на послетку увјерени били, да сам ја послат од владике да разгледам цркву ради оправке.

— Е, тако те Бог милов'о, кажи све како си видио, а ми нећемо жалити колико је коме Бог до, да се једном богомоља окријени и пропоје.

Обећавали су прилоге чак и Мухамеданци, код којих је — ја знам више примјера — и ако су вјером преврнули, остала недирнута љубав према старим светињама напуштене вјере. Ја сам све обећавао да ћу говорити, да ћу препоручивати. А и шта сам могао друго чинити?

Вратили смо се на ноћиште своје куму, гдје нас је са званицама чекао стари чича — отац кумов; за тим смо вратили посјете мухамеданцима који су нам долазили на добродошлицу, па онет куму за пуну трпезу. Богме се и јело и пило, па онда егленисало до неко доба ноћи, те се кумство одавно није тако прославило и притврдило као те вечери.

† ТАНАСИЈЕ Ј. ПЕЛКОВИЋ

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Слобода

Кроз густо, брсно лишће, из полутаме шумске, провирује на дневну светлост малена стаза која мами ногу тамо далеко, у шуму дубље, где се живот развија, цвета, буја слободно, широко, безгранично.

Занесен лепотом Природе, захваћен бујном матицом њезина живота, неосетно крочих на ту стазицу, не знајући куд ме води.

Око мене свуд живот, радост, срећа; свуда се осећа једно, све дише једним дахом, све једно друго милосно пази, чува. Под високим, гранатим брестом нашао је уточишта малени цбун који брижно своди гранчице своје над нежном, погнутом главом стидљиве љубичице...

И сићушна травка и високо дрво и весела тичица на њему и несташни поток, све, све, цела Природа сложено, једнодушно, једногласно пева бескрајну химну Слободи...

Наједанпут, до уха ми допре неки тупи, потмули, подземни звекет. Подигах очи и поглед ми паде на једну сурву зграду с високим, узаним прозорима на којима бежу гвоздене полуге.

„Овде робује онај кога је Природа одредила да царује над свим што је у њој!“ — сину ми кроз главу и погружен у тешке, суморне мисли, вратих се стазом варалицом.

Васкрс 1903.

ВЕЛИМИР Ј. РАЈИЋ

О старом звонару

Једном се искупише грађани да промијене звонара, јер им дотадањи није био по вољи. И то — како се један изразио — „у обзиру сваког погледа“: једно је, што је стар, па га звоно диже од земље; друго је, што је наглух, па му се мора викати да удари пета звона, и треће је,

што у вршењу своје дужности не одговара захтјевима васцијелог хришћанског свијета, јер није и удара само у једну страну, као да наш град само мртваце сахрањује.

Звонар—Симат Љољин — хоће да се брани. Најприје отр крупне сузе, погледа по скупљеним и поче:

— Ја имам ђеце. Шта ће она без мене? Остари свак, па шта ћу ја што сам грумен земље? Помислите на своју душу, ја имам ђеце. Удараћу ја, ако хоћете, у све стране, ама и ако је, чини ми се, левше. Немојте, људи!... и он опет зајеца, мигајући очима, да измами сузе.

— Па шта ћемо? пита поп. Ја велим, Симат је поштен чојек. Оно ђекан се напије, ама се свесрдно покаје из дубине своје православне душе. Ја ко велим нека остане!

— Тако, оче, у злато ти се оковале! соколи га Симат.

— Да остане, викнуше неки.

— Поне! — диже се један натмурењак — немој ти вагда у страну. Шта ће нам 'ваки звонари, ни за свиња нијесу!

— А јеси ти! дочека га Симат и испрси се. — Твоји су стари говеда пасли, кад је мој ђед звонио и био клисара. Па сад да ме промијене? Љутну се Симат, али се брзо присјети и растегну уста: — А шта ће моја ђеца без мене?

Један младић, до чијег су знања много држали, лагано се диже и рече:

— Квасимоду су држали од милости. Дај да и ми у нашем Симату сматрамо Квасимоду!

— Кезимодом ти сматрали ћаћу, дрекну Симат и погледа младога научењака.

— Доста је, викну неко из слушалаца, доста. То не иде тако. Теби није нико реко да говориш, рече он Симату.

— Није нег' теби, шијор Јово. Знаш те, кад си ми босоног навахију крао!

— Ти си пун личних увреда! додаде учитељ — то је сувише. Дај ућути једаред!

— Да ушутим?! Ја? Ја да ушутим? Пред дошљом из бијела свијета! А... зину Симат.

Сабрани се ражљуте на Симата, те закључише, да он престаје бити звонаром њихова храма.

Сјутра дан по скупштини размахо се Симат и пошао на суд.

— Шта ћеш тамо? питају га.

— Иђем. Иђем се за инат прозват Звонаревић. И ослен више нијесам Љолић, нијесам, ни од прилике...

Послије неколико дана више његова новог дућана писало је везеним словима: Симат Старозвонаревић.

Влад. Ђоровић

Марија Буровића - Марковићка, српска добротворка. — У низ српских добротвора уписано је још једно честито име које се издваја од многих досадашњих. Удова Марија Буровића - Марковићка, Српкиња са мртве страже у Македонији, рођена је и живи у Кракову које је познато сваком Србину са страшне борбе за своје српско име. Пре кратког времена, у најбољим својим годинама, предала је ова велика Српкиња 25.000 динара српској цркви и школи у свом родном месту као поклон свој за чување и одржавање њихово. Није потребно оцењивати величину значаја ове лепе појаве, јер нема српскога срца које неће осетити најискренију захвалност према овој новој и великој добротворци српској. У име Срба свих и свуда изјављујемо овој честитој Српкињи најсрдачнију захвалност, желећи јој од Бога лепога здравља, те да још за живота свога угледа плодове овог свог великог и племенитог чина. Хвала јој и слава! —

Краљ Менелај (вајао непознат антички уметник). — Менелај је митски краљ лакедемонски. Син је Атреја, млађи брат Агамемнона и муж Јеленин. У походу на Троју водио је 60 лаја и лично суделовао у бојевима. Био је и међу јунацима који су, сакривени у дрвеном коњу, ушли у град Троју. Када је победио Троју, вратио се, после великих мука и невоља, у своју отаџбину где је живео у Шпарту. Сахрањен је, заједно са Јеленом, у близини Шпарте. Њихову гробу указиване су божанске почести.

Прерано! (Гипс-рељеф Ј. Гринхута). — На XXX Годишњој Изложби у Уметничкоме Дому у Бечу, ове године, између многих скултура привлачно је особиту пажњу један дивни рељеф: "Früh entrissen" (Прерано!), од Јосифа Гринхута, скулптора у Бечу. Ова је скулптура добила, осим похвале посетилаца и стручну награду: Одбор ју је одликовао т. з. Думбином Наградом (Dumba Ehrenpreis). Уметник се радо одазвао молби: да снимак овог његова рељефа изиде у "Новој Искри", и она га доноси у овоме броју пред своје читаоце.

... На маленом сеоском гробљу, које у себи скрива велике јаде, отворила се још једна рака да прими у себе остатке једног младог живота! Тек што је дошло на свет; тек што је отпочело онај ток који се "живот" зове; тек што је својим очицама стало разазнавати предмете око себе; тек што се, гучући као голупче, слатко, на свој начин, смејало мајци и оцу, ширећи своје ручице к њима; тек што је ширило и развијало своја млада плућа овим ипак за уво, у извесноме правцу, пријатним плачем: ово сирото дете, које је само неколико месеци живело, морало је прерано подлећи суровим и неумитним законима Природе!... По каљавом сеоском друму, који се у лудку иза

гробља губи, ишло је троје њих да испрате за навек своје најмилије, отац, мати и сестрица, гурајући на обичним, радничким колицима један мален, на ипак претешки терет: крв крви своје!... Дошли су и на гробље. Ашов је ископао једну малену раку, која ће убрзо скрити за навек један угашени живот. У големој тузи, у болу, који срце раздира, моле се родитељи за покој душе свога межимчета, а мала сестрица, још зар и не схватајући величину бола и туге, ухватила се за очев скут и чисто унезверено упира очи у ону тек ископану раку...

Ефекат је збиља веома велики. И све творевине Гринхуте, које он по својој иницијативи ради, одликују се тиме: све су то мотиви душевне природе, који у гледаоцу буде нарочите осећаје. Такав му је нпр. и гипс-рељеф: "Тешки Часови" — где на постели на умору лежи болесни отац, крај њега жена и деца са страхом и болом очекују на — свршетак!

Гринхут је од млађих уметника и има повише радова који су по наруџбини рађени: попреја и надгробне споменике. Од ових има поменути само један који се одваја својом оригиналношћу. На Централном Гробљу у Бечу, уздижу се над гробом једног пријатеља старина два мраморна стуба у дорскоме стилу. Стубови су 4 метра високи. На подножју стубова, на једној мраморној основици стоји записано име онога који испод тога лежи. Са обе стране засађена су два четинара, који дају и онако мирноме крају вечности неку идиличну драж... Што је најзанимљивије, гледалац и нехотице помисли да су стубови збиља из старине: донесени отуда из "древне" Јеланде — тако су мајсторски израђени, као да их зуб времена збиљски нагриза већ 2—3 хиљаде година!...

Г.

Учитељски курс Скопске Црне Горе. — Прошле године одржан је у манастиру Архангела Михаила летњи курс учитеља из Скопске Црне Горе. Знамо колико се наши читаоци интересују за све догађаје у неослобођеном Српству, па за то верујемо да ћемо њихову родољубљу угодити доношењем слике српских учитеља из једнога округа српске Македоније. —

Пазарни дан у Ужину. — У југозападним крајевима Краљевине Србије главно је и окружно место Ужице. Поред лепе трговине за свакодневне потребе, Ужице је и главни сточарски трг за оне крајеве. Извоз са њега велики је и стога је Ужице један од наших највећих центара сточарске трговине. Наша слика представља обичан недељни пазарни дан, али ће гледалац одмах оназити шта се о њему највише тражи и највише продаје.

Тисови српских сеоских грађевина. — У овом броју доносимо 11 слика разних српских сеоских грађевина у којима наш народ живи. Ко би хтео да што више дозна о животу нашега народа, нека прочита веома зна-

менито дело Др. Јована Цвијића „Насела српских земаља“. То је низ расправа и грађе што их је наш вредни научар средно. Књига је изашла у издању Српске Краљевске Академије, а цена јој је 5 динара.

ХРОНИКА

Век житкога ваздуха

Енглески приповедач Фелтхам, који је 1627. причао басну о луди што је по улицама Лондонским продавао ваздух у боцама, није ни слутно да ће његова шала, која је тако занимала савременике Карла I, бати остварена у наше дане.

У осталом, данас нема ни једнога проналаска који нису наслућивали и о којем нису сањали песници или уметници.

Недавно још, јуче тако рећи, жидак је ваздух био само производ лабораторија, а сад је већ предмет трговине, који је нашао довољно практичних примена. Још мало па ће жидак ваздух постати исто оно што су данас електрицитет и пара. Пре врло кратког времена смејали су се скептичари и снимали раменима, говорећи о житком ваздуху као о најобичнијој шарлатанској обмани. Сад нико више не мисли тако, јер се жидак ваздух већ може куповати на литар. У Њу-Јорку се већ продаје по разним трговинама.

Сада многи посвећују своје студије применама његовим. Већ јављају о проналаску лезеа напуњене житким ваздухом, који освежава и најтежу и најзагушенију атмосферу; па онда о апарату који расхлађује ваздух и који убија мијазме што се појављују у летњој врућини. На овај ће се начин у будућности најбоље чувати и храна која је лако изложена кварењу. — Овај житки ваздух, који се добија по начину Тритлерову, а који се веома лако и безопасно чува и носи, по математичком рачунању има снагу која се једначи са снагом пушчаног зрна већег калибра. Ова покретна сила у скоро ће бити примењена на шавске машине, разбоје, локомотиве, аутомобиле и решиће многа, до сада нерешена механичка питања.

Лезеу са житким ваздухом пронашао је Оскар Остергрен. Строј ове лезеа необично је прост. Састављен је од челичног резервоара над којим је спирални замотак, који је спојен својом осном за лезезина пера. Обичним покретањем излази из резервоара жидак ваздух и по спирални улази у пера која се због тога покрећу и изводе у атмосферу одређену струју житкога ваздуха. Хладноћа овакве струје може се упоредити са планинским поветарцем, јер веома брзо освежи и најтоплију просторију. Електрична лезеа само изазива покрете топлог ваздуха, али не уништава штетна испарења. Житки ваздух чисти атмосферу у толикој мери од штетних саставака, да се

слободно може упоредити са ваздухом на Алпима. Он има мирис озона и ослобођен је од свих микроба, којих мора нестати при његовој справљању на температури од 312° Ф. испод нуле. — Поред свега тога, веома је незнатна по цени употреба Остергренове лезеа. Да се освежи радионица, у којој ради најмање дваестак људи, није потребно више од једног динара дневно за употребу њену.

Пошто су справе за чување житког ваздуха веома усавршене, то се он може сачувати по неколико дана а чак и недеља. Доказ је оно успешно преношење житког ваздуха из Њу-Јорка у Чикаго, дакле на растојање од неколико тисућа миља. Жидак ваздух може се веома корисно употребити место леда, јер његова количина која се добија за 3 динара, једначи се са целим тоном леда. Ваља још поменути, да се температура житког ваздуха може удешавати по вољи. Поред овога, жидак ваздух има и једну особину више, јер не прави никакву влагу, а какав је лед у томе погледу, знамо врло добро.

У Америчким фригидаторима, у којима се преко лета чува храна, шести је део употребљен за лед који се поред тога мора још и обнављати сваког другог-трећег дана. При употреби житког ваздуха, сав простор који је заузимао лед, може се употребити за смештај хране, јер је за његову функцију потребан најмањи простор. Вагони за овакву употребу не траже више од 225 литара житког ваздуха и с помоћу аутоматског термометра може се одржавати најједначенија температура.

Поред лезеа и фригидатора са житким ваздухом, у Остергренову заводу врше се онити и за што јевтиније кретање разних екипажа, јер је кретање паром и електрицитетом веома скупо. Код аутомобила за најкраће време биће бензински мотори замењени житким ваздухом. Велика будућност очекује житки ваздух и у примени код т. зв. ватреног оружја. Све безбројне неугодности најразличитијих пушчаних система биће уклоњене, а поред тога избећи ће се и данашње ужасне експлозије, јер житки ваздух није експлозиван. Поред свега овога, нестале у будућности барутних, динамитских и других опасних слагалишта, јер ће се њихова снага заменити житким ваздухом који ће се веома лако и брзо производити на самом бојном пољу.

Једном речи, Америчани верују да ће XX век бити век житкога ваздуха.

Остергрен је Швеђанин. Учио се у Штокхолском Краљевском Институту, а специјално је изучавао механику и технику бродарства. Он је први дошао на мисао да житки ваздух употреби као трговачку робу. Тога ради подигао је у Њу-Јорку огромну фабрику за производњу житкога ваздуха. За згушњавање ваздуха служи се у тој фабрици нарочитим машинама од 100 коњских снага.

Остергрен се пре свега постарао да изолује згуснути ваздух од додира са поље већом температуром спољашње атмосфере за време процеса ликвификације, а уз то и да се

ваздух толико охлади да се, при изласку из апарата, не може више вратити у своје гасовито стање У свима другим приликама, ваздух се загреје до врења у ликвидационом апарату и већи део житког ваздуха брзо прелази у гасовито стање. До проналаска Остергренова није било могућности да се ово испаравање задржи.

Досадашња је највећа примена житког ваздуха у америчком граду Лос Ангелесу (Калифорнија), где нарочита Остергренова фабрика производа дневно око 1500 галона (близу 7000 литара) житког ваздуха. Лос Ангелес је највеће америчко воћарство тржиште, те се највећи део житког ваздуха употребљава за чување воћа при преносу у друге градове. —

„Ж. Ж.“

Пригодне песме. Милорад Ј. Митровић. Београд. Штамп. Савића и Комп. 1903. стр. 3—66. Цена 1 д.

Песник „Балада и Романса“ штампан је у засебну књигу и издао под горњим именом своје песме, које су већином одједи, слике стања које је трајало у нашој Отаџбини, у овој последњој деценији, и које ће, надајмо се, ако не одмах, што би било неприродно, са свим престати, оно бар са пропашћу главних твораца и њихових помагача, и само лагано пропадати, док са свим не пропадне. Више се не смео надати, јер не можемо бити оптимисте, као што ни раније није требало бити крајњи песимиста и губити са свим дух. Али се, ипак, можемо надати онолико колико ми чинимо: можемо се надати да ће лаганом еволуцијом нестати онога несрећног стања и оних несрећних догађаја који су створили *Страдију*, који су створили већи, веома леп, део песама које је песник прикупио и у овој збирци издао.

Г. Митровић је дао у поезији толико да је, с правом, стекао глас нашег најбољег данашњег песника; Г. Митровић ће још дати, јер је он, и ако не много плодан, прави песник, али је, бар за мене лично, дао највише, дао оно што ће од његових радова остати у нашој књижевности веома дуго, ако не најдуже, песмама у овој збирци. Г. Домановић је писао и пре *Страдије* и дао доста: он ће дати, исто као и Г. Митровић, још, али ће *Страдија*, и поред доста великих мана са чисто књижевне стране, имати своју специјалну вредност. Она ће увек служити испитиваоцима нашег друштвеног и политичког стања у овим последњим годинама, као веома драгоцен материјал за њихова испитивања. Онолико колико све политичке новине скупа, *Страдија* ће сама дати материјала; онолико колико све новине скупа, даће за та иста испитивања материјала и *Госпођа Дибари*, *Свиња Реформатор*, *На водама вавилонским* (обе), *Лав и лицемери*, *Орао*, *Врана* и *сиоменик*, *Кокосиња војска* и остале, без изузетка, чисто политичке песме из ове збирке. Шта више, чини ми се, да бих могао рећи, као што је де Амиче казао у својој *Холандији* за холандско сликарство: да би се само према њему, кад никаквих других дата не би било, дало одредити какав је холандски живот био, да би, тако исто, према *Страдији* и овим политичким песмама Г. Митровића, кад чак новина не би било, наши потомци могли добити тачну слику догађаја из доба коначне пропасти

личног режима. Прочитајте *Страдију* и у њој ћете наћи сва дата потребна за изучавање тога живота; прочитајте песме са политичком темом из ове Г. Митровићеве збирке песама, па ће те се уверити у истиност ових речи. Г. Домановић није писао *Страдију*, што му се било прохтело да се шали; Г. Митровић није певао, у она несрећна времена, зато што је сањао о цурама, цвећу и месецу: они су обојица заједнички осећали сву несрећу, сав јад, све зло што је ова земља трпела и то су они, сваки на свој начин, представили у својим делима. Г. Домановић и Г. Митровић су, по моме мишљењу, за сада (ко зна шта још може доћи!) најбољи, најтачнији, најјачи сликари онога несрећног стања. На мермерној плочи, на којој би се хтела исписати историја догађаја из последње деценије нашег политичког живота, не би требало узети ништа више до ставове из *Страдије* и ове Г. Митровићеве песме, и то би били најдубљи, најимпресивнији натписи. — У овом смислу треба разумети велику важност коју ја дајем *Страдији* (и овим Г. Митровићевим песмама).

У осталом, врло природна ствар. Развој политичких догађаја у нашој Отаџбини одавна није био такав да су људи, који су их пратили, оцењивали и били поштени, могли бити њима задовољни. Истина, на жалост, један део нашег друштва, и то већи, упао је био у поквареност, у политички неморал. Један део, ко непосредно, ко посредно, не улазећи у борбу, потпомагао је све што је било несрећно. Други, мањи, врло мали део, живо и одлучно се борио са свим оним што не ваља. Тај мали део добио је у Г. Домановићу свога представника у приповеци, Г. Митровића у песми. Да је у нашем друштву, у коме се мало култивирале философија, било моралиста, међу њима би се морао наћи неко кога би у својој грани дао нешто што би било пандан њиховим радовима. То ја била неминовна последица који је доказивала да ипак, како би се с поља мислило, поред пасивности, српско друштво даје доказа да уме да буде поштено, да заслужује да живи, као што се и показало.

Од песама у овој збирци највећи утисак, не зато што је прва по реду, но зато што је веома импресивна, учинила је на мене песма која је постала, како би сам песник казао, пригодном прославе Св. Марковића. Велики мислилац, како хоће један, или само обичан препосилац руских социјалних идеја у наше друштво; оригиналан или не; тачан или нетачан писац — Св. Марковић, осим тога што је био велики политички борац, он је, несумњиво, веома велика личност у нашој књижевности. Таквом човеку и не треба одавати, у знак поштовања, оно што се обичним указним величинама одаје; такви људи нису за то: то њих понижава. С тога ја потпуно разумем ова песникова апострофирања, која управља противу тих баналних и тапшних знакова уважања. Овом, понављам, веома импресивном песмом Г. Митровић ме подсећа на речи једног великог духа, великог песника, који је имао да говори, по смрти једног националног борца, о њему: подсећа ме на говор Ђ. Кардучи држан после смрти Ђ. Гарибалдија. Као што се Кардучи бунио противу аплауза којим га је публика дочекала, кад је требало да говори о Ђ. Гарибалдију; као што се Кардучи бунио, кад је „добно трећи телеграм“, како сам вели, којим се моли, „да опева смрт генералову“, — тако потпуно разумем и Г. Митровић, који се у овим лепим десетерцима, које ћу навести, јер не могу да се отмам њиховој лепоти, такође буни:

Кидајте војне, на што их плести,
То није доказ о самосвести,
Голых су речи ништанни труди.
У овом добу кад Српство блуди, —
Ко триов венац понесе смело,
Тај неће славе, тај коће дело.
Тренутним само кренути жаром,
Сакриве лице пред Светозаром;
Из светог мира не диж'те сени
Ако сте слаби, подли и лени.

Као што је Гарибалди у Кардучијеву говору добио задовољења, тако га је добио и Св. Марковић у овој песми Г. Митровића.

Остале су песме такве да је портрет Г. Митровића, израђен према њима, који је, у осталом такав да се потпуно слаже са портретом који је он својим радом створио, по њега и сувише похвалан. Г. Митровић је, и у овоме се веома много разликује од Војислава, потпуно срастао за своју средину у којој живи и ради; он је, у исто време, најодсуднији противник несрећа које стижу нашу Отаџбину и свију оних који те несреће стварају. У њега је осећање истинског бола због њених патњи. Његове обе песме: *На водама вавилонским* су изрази тога бола, које ме, сличношћу предмета, подсећају на болесно-тужну Леопардијеву песму: *Италији* (All' Italia), али су много искреније и, нарочито, немају ничега неприродног у себи. А прогос! Овде ће бити најзгодније да кажем нешто што код мене буди нарочиту симпатију према песмама Г. Митровића које су пуне туге за Отаџбином. У њега има, у овој збирци, доста таквих песама, управо већи је део таква. Али то није она досадна туга, млигава; то је туга која изражава бол озбиљног човека, човека који много воли своју Отаџбину, који јадикује због њене несреће, али достојанствено, мушки, што је, међутим, веома тешко постићи, а никада кад се не осећа искрено. Треба прочитати обе ове његове песме и осетити све ово. Г. Митровићу не замерам ништа, налазимо да је заиста осећао као што је певао, налазимо да је потпуно искрен кад пева:

Стан' певачу, не ваља ти песма,
Не певај ми робове ни кланце;
Звек и писка орише се доста
По горама и кроз наше кланце.

Нит' ми певај песму очајања,
И уздахе, и сузе у тузи;
Ја презирем малодушне душе,
Што је слабо, то по праху пузи...

Поведи ме у светове лепше,
У висине где су орли чести,
Запевај ми песму поноситу
О слободи, љубави и свести.

Ал' што ћу тиш? Што гудало спушташ?
Очи твоје што су суза пуне?
Дај овамо гусле јаворове,
Да на њима ја навијем струне.

На сад певај! На нех песма јекне
К'o громови кад небеса ломе;
Певај, певај то је песма среће,
Њу ја волим и умрећу с њоме!

Ми верујемо да он не воли робове ни кланце; ми верујемо да он не воли песму очајања, да презире малодушне душе, јер га прво познајемо, а друго то осећамо и из саме песме.

Он се, као што поштује оно што треба поштовати, озбиљно бори противу онога што њу унесређава, понижује,

срамоти. Он исева тако немилосрдно, да осећате да је задовољство на његову лицу, оно што је ружно, смешно. Ретко је ко дао оно што је он дао у својим песмама: *Орао*, *Врана* и *споменик* и *Кокошина војска*. Њега је морао болети сам факат што мора о таквим стварима да пева, али је био немилостив наспрам личности које је опевао, и — имао је право, јер, ако је и поезија, опет се и у њој допушта да се казни оно што је за казну.

Осим ових лених песама, Г. Митровић има, у овој збирци, и неколико врло лених епиграма. Дефиниција епигрије, нпр. је, може бити, најтачнија дефиниција која се о том несрећном политичком порођају дала. Епиграм на рачун једнога нашег заједничкога, такође и песникова пријатеља толико је леп залог, да се надамо да је наш пријатељ по мало задовољан, што је с'м дао материјала за такву лепу стварчицу.

На завршетку још само ово: веома искрено желим да се ове песме много, врло много читају, како би се заволеле две лепе ствари: истина и слобода а омрзнуле две ружне: непоштење и кукавиштво.

Издавачима, Савићу и комп., служи на част особито укусно издање и одлична израда.

Београд, јули 1903. г.

Милодраг Ристић

* Милан Петровић (Budapest, IX, Lónyay utza 18) штампа у недељним свесцима од по два табака илустрован историјски роман „Последњи Обреновићи“. Распродавцима у Србији даје 25%.

* Академско удружење Срба техничара (Wien, IV Wohllebengasse 10, III, 38) имало је у 1902. — 3 школској години 10 друштвених скупштина и састанака са предавањима. Предавања су била „Електричне осцилације и њихова примена на телеграфију без жица“ и „Винс-фазне струје и значај њихов за електротехнику“. Оба је предавања држао Г. Тодор Мирков, техничар. —

* Г. Војислав Стевановић, учитељ цртања у Мушкој Учитељској Школи (Јагодина) спрема за штампу „Српску рукописну читанку“. На ову је намеру дошао због деце која после свога савршеног основног школовања нису у стању прочитати какво писмо или другу ствар руком исписану. Жеља и лепа и оправдана. Али пошто ће ова читанка бити збирка аутографа истакнутих живих јавних радника (којима су позиви већ упућени), предложити бисмо приређивачу да јој обим прошири уношењем аутографа и великих покојника српских. Материјала би се нашло довољно по јавним и приватним збиркама српским. —

* Капетан Душан А. Станковић, хонор. проф. у Војној Академији, отворио је претилату на књигу: „Управа и дисциплина у нашој војсци и потребне реформе“. Књига ће изнети 5—6 шт. табака а цена је 1 динар.

* У Државној Штампарији одштампана и дата у продају књига „Увод у изучавање грчких и латинских гласила“. Писац је Др. Цемс Гоу, управитељ колеџа у Нотингему, а са француског прерађеног издања од Саломона Рерака, члана Француске академије, превео Миливоје Поповић, професор у Богословији Св. Саве. Књизи је цена 2-50 динара.

* Проф. Ник. М. Ракић превео је с француског први свезак опсежног дела Жила Пајо-а: „Савети и практична упуства наставницима-цама пре уласка у јаван живот“. Цена је 1 дин., велич. 8°, стр. 89.

* Рад. Космајац (поручник Степановић) написао је и штампао књижицу „Четовање“. Поруџбине прима писац (Београдска улица бр. 22). —

* О догађајима 29. маја о. г. изашле су и ове немачке брошуре: 1. М. Georgijevitch: „Die wahren Ursachen des Blutbades im Konak“. Intimes über d. serb. Königshaus und der Verschwörung der Königsmörder. Mit 16 Portr. et mehreren Illustr. (Pösnick in Thr. 1903. 1. M.); 2. „Bluttat in Serbien und die Ermordung des Königs Aleksander und der Königin Draga am 11. Juni 1903“. Nach authent. Quellen. Leipzig 1903. (30 Pf.) Ове брошуре могу се добити у књижари М. А. Бреслауера (Београд). —

* Изашао је из штампе 21.—22. свезак Тијерове „Француске Револуције, и Конзулства и Царства“ у коментарном преводу генерала М. М. Магдаленића. (8°, стр. 184., са једном сликом). Цена је 2-40 дин. или круне.

* У школској 1902.—3. години имало је српско академско друштво „Зора“ неколико књижевних вечери. Читали су: Милан Ђурчин „Песме“; Милан Јевтић „О правцима у Социологији“; Васа Глушић „Нешто из историје Босне и Херцеговине“ и „Кратки историјски преглед Зоре“; Петар Кочић „Приповетке“; Дамјан Омчикус „Приповетке“; Стијено Кобасица „Божићна уснаванка“ (превод из песама Аде Негри) и Алекса Илић „О српским земљорадничким задругама“. —

* Из „Дела“ засебно је оштампан рад Јосифа Холчека: „Босна и Херцеговина“. Преводилац је Ст. Милићевић, а књизи је цена 1 динар.

* У недељу 13. јула о. г. откривен је споменик † Љубомиру Ненадовићу, који је подигнут прилозима ученика и ученица основних школа. Споменик је подигнут на покојникову гробу у селу Бранковини (округ Ваљевски).

* Из „Дела“ засебно је оштампана књига: „Македонија и Турски Проблем“ од Нике Жујанића (К. Герсина). Књига је у 8°, има 50 стр., а цена је 0-50 д.

* Др. Бошко Петровић (Сарајево) наштампао је први свезак свога рада „Основни проблеми или увод у филозофију“. Земаљска штампарија, 1903. 8°, стр. 34. Цена 70 филира. —

* Дата је у штампу и биће готова до 20. августа „Историја српског народа, књига I. која обухвата време

од досељења Срба до краја XV века“ а коју је написао проф. Миленко Вукићевић. Овом књигом завршена је цела историја српског народа до Берлинског Конгреса, јер је прошле године штампана друга књига овога дела. Прва књига изнеће до 20 табака, а цена јој биће 2 динара. Поруџбине и претилату ваља слати писцу, проф. М. Вукићевићу (Даничића ул. бр. 19. Београд).

Милорад Ј. Митровић: *Пригодне песме*. Београд, штампа Савића и Комп. 1903. — В. 8°, стр. 66. Цена 1 динар. —

Паралела између доказне снаге јавне и приватне исцарае. Поводом једне одлуке Опште Седнице Касационог Суда, од Живојина М. Перића, редовног професора права на Великој Школи. Оштампано из „Гласа права, судства и администарације“. Београд, штампарија Д. Димитријевића, 1903. — В. 8°, стр. 39.

Брестовачка Бања. Званичан извештај бањских лекара за сезону 1902. год. Од Д-ра Лазе Илића, окр. физикуса и Д-ра Дим. Мицића, среског лекара. Прештампано из „Српског Архива за целокупно лекарство“. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1903. — В. 8°, стр. 40.

Трговачка Школа Београдске Трговачке Омладине: *Извештај за XV школску годину, 1902—3*. Београд, Електрична „Нова трговачка штампарија“, 1903. — 8°, стр. 42.

Законодавство, повремене књижевне списе. Број 2, књига прва — година прва. Власник и уредник Аца Миловановић. Садржај: *Ком га везеш?* — (I—VIII) *Закон о устројству општина и општинских власти* (33—80), *Породица и брак* (81—88). — Београд, штампарија „Доситије Обрадовић“, 1903. — В. 8°, стр. 88. Цена (за уписнике) 60 пара, за остале и иностранство 1-50 дин. —

100 издање Задужбине Илије М. Коларца: *О васпитању умном, моралном и телесном*, од Херберта Спенсера, превео Ј. Миодраговић. Београд, Штампарија Светозара Николића, 1903. 8°, стр. 218. — Цена 2 а у лепим корицама 3 динара или круне. —

Посланица Г. Стојана Новаковића. — Београд, штампарија Д. Димитријевића, 1903. — 8°, стр. 13.

САДРЖАЈ:

С пролећа, приповетка, написао Милош П. Ђурковић, (наставник).

Химна Зети, песма † Ва. Јовановића.

Једна љубав, козерија из астрономског света (по туђој идеји), написао Т. Цветковић.

Одговор, песма Јакана Шантића.

Генералова књи, роман, написао И. Н. Потапенко (наставник).

У сумрају летње ноћи... песма Милутина Јовановића.

А што га уби, бре? С. А. Тодорић.

Моји јади, песма Авда Карабеговића.

Брачне фотографије, написала Неера, превод с итал.

Што ли... (А. В. Кольцов), песма, превео Р.

Манастир Давидовца, путопис † Тан. Ј. Пејатовића.

Листићи: (песме у прози, приче, импресије). 1. Слобода, од Велимира Ј. Рајића; 2. О старом звонару од Ва. Ђоровића.

Уз наше слике.

Хроника (Наука, Књижевност, Разно).

Библиографија.

СЛИКЕ: Марија Ђуровића - Марковића, српска добротворка. — Краљ Менелеј (најао непознат антички уметник. — Прерано! (гипс-рељеф Ј. Гринхута). — Училишки курс Скопске Црне Горе. — Пазарни дан у Ужицу. — Типови српских сеоских грађевина (11 слика).

ОБЈАВА

Поштанске марке купује, мења и продаје

Р. ф. ГЛЕЗЕР
(Leipzig, Elsäßer Str. 14)

* „НОВА ИСКРА“ излази сваког месеца. — Цена: на год. 16. на по год. 8. четврт год. 4. дин.; ван Србије 10 фор. или 20 дин. у злату. Претилата и све што се тиче администрације шаље се Р. Ј. Одавићу, власнику Капетан Мишина 8.

Власник и уредник Р. Ј. Одавић, Капетан Мишина ул. 8.

Краљевско-Српска Државна Штампарија